

บทที่ 1

บทนำ

ความสำคัญและที่มาของปัญหา

วิถีชีวิตในสังคมชนบทไทยในอดีตดำเนินไปด้วยความผูกพันแนบแน่นกับวิถีการผลิตแบบพึ่งตนเองหรือแบบยังชีพ ผลผลิตต่าง ๆ จะผลิตขึ้นเพื่อบริโภคภายในครอบครัวและชุมชนเป็นหลัก เทคโนโลยีการผลิตเรียบง่ายเป็นตัวของตัวเอง ฟังพาทธรรมชาติเป็นปัจจัยสำคัญ ทำให้ทุกอย่างลงตัวสามารถพึ่งพาตนเองได้ทั้งหมด และมีความสมบูรณ์พูนสุขตามอัตภาพของตัวเอง

แต่ในปัจจุบันสภาพดังกล่าวกำลังจะหมดไปและค่อย ๆ สูญหายไปทุกที ๆ การผลิตส่วนใหญ่ไม่มีสาระสำคัญเช่นเดิมอีกแล้ว การผลิตเป็นไปเพื่อการขายเพื่อตลาดจากภายนอกผลิตเป็นจำนวนมาก เทคโนโลยีสมัยใหม่ถูกนำเข้ามาแทนที่ของเดิมที่ใช้กันมาตั้งแต่อดีต การพึ่งพาปัจจัยการผลิตจากภายนอกเป็นหลัก ผลผลิตนำสู่ตลาดและผู้บริโภคภายนอก โดยพ่อค้าคนกลาง

พร้อม ๆ กับสังคมและวัฒนธรรมดั้งเดิมค่อย ๆ เสื่อมสลายไปที่ละเล็กละน้อย ชาวไร่ชาวนาขายผลผลิตของตนเองได้เงินแล้วนำไปซื้อสินค้าอุปโภคบริโภคจากตลาดหรือพ่อค้าต่างถิ่นที่นำเข้าไปขายในหมู่บ้าน แทนที่จะผลิตเองใช้เอง กินเอง ดังแต่ก่อน

ความเสื่อมสลายของรูปแบบวิถีชีวิตและสังคมดังกล่าว ได้ปรากฏหลักฐานเป็นครั้งแรกหลังจากไทยทำสนธิสัญญาวาเวริงกับอังกฤษ พ.ศ. 2398 ทำให้ไทยต้องเปิดประเทศเป็นครั้งแรก โดยเฉพาะกับอังกฤษ การแพร่กระจายกิจกรรมทางเศรษฐกิจแบบทุนนิยมตะวันตกเพิ่มปรากฏขึ้น และขยายตัวอย่างรวดเร็วจากกรุงเทพฯ สู่ภูมิภาค ชุมชนต่าง ๆ ในเขตภาคกลาง

“ภายหลังไทยเปิดประเทศไทยโดยสัญญาบาวริงแล้ว สินค้าต่าง ๆ โดยเฉพาะสินค้าผ้าถูกส่งเข้ามาขายจนทำให้หัตถกรรมของไทยเสื่อมลงไปมาก ทั้งนี้เพราะ เมืองต่างประเทศได้ส่งสินค้าเข้ามาจำหน่ายในเมืองไทยเรามากขึ้นทุกปี ราษฎรพากันทอดทิ้ง ไม่ทำขึ้นเหมือนแต่ก่อน.... ส่วนเมืองไทยทำด้วยมือกว่าจะ ได้ก็ช้า และค่าใช้จ่ายก็เปลืองกว่ากัน ครั้นจะขายให้ราคาถูกเหมือนของเมือง ต่างประเทศที่ส่งเข้ามาขายก็ไม่ได้ จึงพากันในข้อนี้” (หลวงนฤราชภักดี, หนังสือ สมุดปกเหลือง, 2463)

ระยะเวลาประมาณหนึ่งร้อยปีเศษที่ผ่านมา องค์ประกอบในการดำเนิน ชีวิตของชาวชนบทถูกทดแทนด้วยวิถีชีวิตแบบทุนนิยมตะวันตก ความแพร่หลายของ สินค้าอุตสาหกรรมได้แพร่กระจายไปทุกท้องถิ่น พร้อมกับความเจริญของระบบ คมนาคมที่สะดวกและรวดเร็ว หัตถกรรมพื้นบ้านลดจำนวนอย่างรวดเร็ว หมด คุณค่าและความสำคัญไม่ได้รับการเอาใจใส่ ในบางท้องถิ่นสูญสลายไปเลยเป็น จำนวนมาก

ประกอบกับการส่งเสริมและสนับสนุนจากส่วนกลาง ตามนโยบายแผนพัฒนา เศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ตั้งแต่ พ.ศ. 2504 เป็นต้นมา ทำให้ชาวชนบทได้ เรียนรู้วิธีการผลิตแบบใหม่ เทคโนโลยีแบบใหม่ ตลอดจนรูปแบบความคิด ค่านิยม จากสังคมเมืองในระบบทุนนิยม เช่น ความนิยมใช้ภาชนะพลาสติกแทนตะกร้าไม้ไผ่ เครื่องนุ่งห่มสำเร็จรูปแทนเครื่องนุ่งห่มที่พอกใช้เอง เป็นสิ่งที่สะท้อนความเสื่อมสลาย ของศิลปหัตถกรรมพื้นบ้านที่ถูกทดแทนด้วยวัฒนธรรมบริโภคนิยมสินค้าอุตสาหกรรม และ เป็นการเริ่มก่อตัวของ ระบบทุนนิยมในสังคมชนบท

หลักฐานของศิลปหัตถกรรมพื้นบ้านในสังคมชนบทเป็นมรดกทางวัฒนธรรมที่ หลงเหลือไม่มากนัก และกำลังจะหมดไปตามกระแสวัฒนธรรมทุนนิยม การสนับสนุน ให้รับศึกษา วิจัย รวบรวม ข้อมูลหลักฐานต่าง ๆ เท่าที่จะทำได้ จึงเป็นสิ่งจำเป็น ต้องกระทำอย่างเร่งด่วนเพื่อไม่ให้สิ่งเหล่านี้ต้องสูญสลายไปโดยไม่ได้ได้รับความสนใจ

ปัญหาดังกล่าว ทำให้การศึกษา วิจัย ศิลปหัตถกรรมพื้นบ้าน มีความสำคัญในการพัฒนาและสร้างสรรค์วัฒนธรรมไทยให้เป็นอย่างมีเอกลักษณ์ อันเป็นเครื่องประกันความมั่นคงทางสังคมและวัฒนธรรมไทยต่อไปในอนาคต

การศึกษาศิลปหัตถกรรมพื้นบ้านในปัจจุบัน ยังจำกัดเพียงการรวบรวมข้อมูลรายละเอียดเป็นส่วนใหญ่ การวิเคราะห์และการตีความตามแนวทางมานุษยวิทยา และสังคมวิทยายังมิได้กระทำกันมากนัก และยังมีได้แสดงให้เห็นถึงความสัมพันธ์ในด้านที่มีผลต่อการดำรงอยู่หรือสืบเนื่องของสังคมและวัฒนธรรมอย่างไร?

อีกประการหนึ่ง คนทั่ว ๆ ไปมักเข้าใจว่า ศิลปหัตถกรรมพื้นบ้านเป็นเพียงศิลปวัตถุหรือโบราณวัตถุที่มีไว้ชื่นชมประดับตกแต่งอาคาร บ้านเรือน หรือสำหรับนักสะสมของเก่าที่เก็บไว้ในพิพิธภัณฑ์ส่วนตัว เพื่อส่งเสริมสถานภาพทางสังคมของตนเองมากกว่าที่จะพยายามศึกษา ค้นคว้าหาความหมายที่แท้จริงของศิลปหัตถกรรมพื้นบ้านเหล่านั้น ซึ่งเป็นสิ่งที่สำคัญและเป็นประโยชน์อย่างมาก

ศิลปหัตถกรรมพื้นบ้านเป็นตัวแทนวัฒนธรรมชนบทที่เกิดขึ้นมาเพื่อการแก้ปัญหาในการดำรงชีวิตของคนในสังคมให้ดำเนินอยู่ได้และมีความสมบูรณ์พูนสุข แสดงออกถึงภูมิปัญญา สะท้อนค่านิยม ความเชื่อ ประเพณีต่าง ๆ ของสังคมชนบทนั้น ๆ อย่างมีเอกลักษณ์ และมีความสัมพันธ์กับสังคมเมืองอย่างแยกจากกันไม่ออก

ความเข้าใจดังกล่าว ทำให้การศึกษาหรือความสนใจต่อศิลปหัตถกรรมพื้นบ้านเน้นเพียงรูปแบบ ความสวยงาม ความประณีตบรรจง มากกว่าสนใจเนื้อหา บทบาทตลอดจนหน้าที่ต่อสังคมหรือในฐานะตัวแทนของวัฒนธรรมทางวัตถุ

จึงเป็นอุปสรรคที่จะนำความรู้ที่ได้ศึกษามาปรับปรุงใช้ในท้องถิ่นให้เกิดประโยชน์พัฒนาสังคมและวัฒนธรรมหรืออย่างน้อยตัวศิลปหัตถกรรมพื้นบ้านเองให้มีเอกลักษณ์สืบต่อเนื่องจากอดีตจนถึงปัจจุบัน และต่อ ๆ ไปในอนาคตได้

วัตถุประสงค์ของการศึกษา

1. ศึกษาสภาพทั่วไปของปัญหาและการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นที่มีผลกระทบต่อศิลปหัตถกรรมพื้นบ้านตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันว่ามีพัฒนาการมาอย่างไร
2. ศึกษา เจื้อนไข ปัจจัย และสาเหตุที่เป็นองค์ประกอบต่อการดำรงอยู่และการเสื่อมสลายของศิลปหัตถกรรมพื้นบ้านว่ามีอะไรบ้าง
3. ศึกษาแนวทางการอนุรักษ์และพัฒนาศิลปหัตถกรรมพื้นบ้านในฐานะที่เป็นส่วนหนึ่งที่เอื้อต่อการดำรงอยู่ของสังคมและวัฒนธรรมพื้นบ้านจะสามารถกระทำได้อย่างไร

การตั้งสมมติฐาน

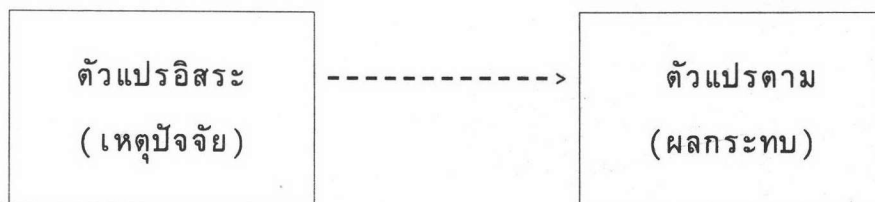
เนื่องจากการศึกษารั้งนี้เป็นการศึกษาทางมานุษยวิทยาที่เน้นความสำคัญของการศึกษาภาคสนามเป็นหลัก โดยเฉพาะการศึกษาแบบการมีส่วนร่วม ไม่เน้นในเรื่องการตั้งสมมติฐานหรือทดสอบสมมติฐาน แต่ไม่ได้หมายความว่า จะไม่มีการตั้งสมมติฐานโดยปกติหลังจากการเก็บข้อมูลระยะยะแรกหรือสำรวจขั้นเบื้องต้นแล้ว จึงตั้งสมมติฐานเพื่อเป็นการประเมินสถานการณ์ก่อน เพื่อนำข้อมูลมาประมวลกับการตั้งสมมติฐาน

จุดประสงค์ของการตั้งสมมติฐานช่วยให้กระบวนการเก็บข้อมูลภาคสนามไม่เลือนล่อย มีเป้าหมาย ตรงกับประเด็นที่ศึกษา และเป็นแนวที่จะวิเคราะห์ข้อมูลต่อไป สมมติฐานในการศึกษารั้งนี้พอสรุปได้คือ

1. การดำรงอยู่ของศิลปหัตถกรรมพื้นบ้าน เนื่องมาจากการเปลี่ยนแปลงเป้าหมายการผลิตทำเอง ใช้เอง ในลักษณะของสังคมและวัฒนธรรมดั้งเดิมมาเป็นผลิตเพื่อขายหรือเพื่อความต้องการของตลาดตามแบบอย่างสังคมและวัฒนธรรมอย่างใหม่ ทำให้มีรายได้เพิ่มเป็นอาชีพเสริมหลังจากทำไร่ นา เพื่อให้สอดคล้องกับสภาวะ เศรษฐกิจแบบทุนนิยมแบบใหม่ที่แพร่กระจายเข้ามาในชุมชน

2. การเสื่อมสลายของศิลปหัตถกรรมพื้นบ้าน เนื่องมาจากการเปลี่ยนแปลงวัฒนธรรมการอุปโภคบริโภคแบบดั้งเดิมมาเป็นการอุปโภคบริโภคสินค้าอุตสาหกรรมที่สะดวก รวดเร็วมากกว่าที่จะผลิตใช้เอง ตลอดจนการขาดแคลนวัตถุดิบที่ใช้ผลิตซึ่งแต่เดิมอยู่ในธรรมชาติ สาเหตุเนื่องมาจากการขยายพื้นที่การทำเกษตรกรรมมีมากขึ้น เพื่อตอบสนองวิถีการผลิตแบบทุนนิยม ทำให้แหล่งวัตถุดิบในธรรมชาติลดน้อยลงและหมดไปในที่สุด

การกำหนดตัวแปร

ตัวแปรอิสระ : ประกอบด้วยแนวคิดและทฤษฎีต่าง ๆ ได้แก่

1. แผนการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 1 - 7
2. ความทันสมัยและการเปลี่ยนแปลง
3. ความสัมพันธ์ระหว่างสภาพแวดล้อมและวัฒนธรรม
4. การผสมผสานกลืนทางวัฒนธรรม
5. ความสัมพันธ์ระหว่างวัฒนธรรมหลวงกับวัฒนธรรมราษฎร์
6. แนวความคิดเรื่องโครงสร้างหน้าที่

7. แนวความคิดเรื่องโครงการส่งเสริมต่าง ๆ จากส่วนกลาง
- มุลนิธิศิลปาชีพพิเศษ
 - โครงการรณรงค์วัฒนธรรมไทย 2537
 - TEN - YEAR PLAN OF ACTION 1990 - 1999 FOR THE DEVELOPMENT OF CRAFTS IN THE WORLD OF UNESCO

ตัวแปรตาม : ผลกระทบต่อการดำรงอยู่และการเสื่อมสลายของศิลปหัตถกรรม
พื้นบ้านไทย

ขอบเขตของการศึกษา

1. **สถานที่** ได้เลือก ตำบลดอนแร่ อำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี เป็นกรณีศึกษา การศึกษาจะศึกษา 1 หมู่บ้านเท่านั้น และเวลาเดียวกันจะศึกษา และเก็บข้อมูลทั่วไปของหมู่บ้านข้างเคียง 10 หมู่บ้าน

เหตุผลในการเลือกตำบลดอนแร่เป็นกรณีศึกษา

- 1) เป็นกลุ่มชาติพันธุ์ "ไทยวน" ที่มีเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมและมีประวัติความเป็นมาของการตั้งถิ่นฐานนานกว่า 200 ปี
 - 2) มีผลงานทางวัฒนธรรมที่เป็นหลักฐานให้ศึกษาได้พอสมควร
 - 3) เป็นชุมชนที่มีชื่อเสียงทางด้านผลงานหัตถกรรมพื้นบ้าน เช่น ผ้าทอมือ ดินจก เครื่องจักสาน ว่ามีฝีมือประณีตและสวยงาม
 - 4) มีการรักษาและดำรงเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมของตัวเองได้ดี
- พอสมควร

2. ระยะเวลา การศึกษาใช้เวลาประมาณ 1 ปี เริ่มตั้งแต่วันที่ 15 พฤษภาคม พ.ศ. 2535 และสิ้นสุดภายในวันที่ 15 พฤษภาคม พ.ศ. 2536

3. กลุ่มเป้าหมาย ประกอบด้วย

- 1) ชาวบ้านในตำบลดอนแร่ โดยเฉพาะกลุ่มผู้ผลิตศิลปหัตถกรรม
- 2) ประเภทของผลงานศิลปพื้นบ้าน ประกอบด้วย
 - เครื่องจักสาน
 - ผ้าทอมือ
 - อื่น ๆ

วิธีการศึกษา

การศึกษารังนี้เป็นการศึกษาที่เน้นการศึกษาทางมานุษยวิทยา ให้ความสำคัญทางการศึกษาภาคสนามเป็นสำคัญ แต่ก็ไม่ได้ละเลยข้อมูลภาคเอกสาร ประกอบกันไปด้วย ดังรายละเอียดต่อไปนี้

ภาคเอกสาร แหล่งข้อมูลที่สำคัญได้แก่

- 1) ห้องสมุดมหาวิทยาลัยต่าง ๆ เช่น มหาวิทยาลัยศิลปากร วังท่าพระ ที่มีข้อมูลเกี่ยวกับศิลปหัตถกรรมมากที่สุด
 - หอสมุดแห่งชาติ
 - กรมศิลปากร และพิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ
 - ศูนย์ข้อมูลคณะกรรมการสภาวัฒนธรรมแห่งชาติ (สวช.)
 - กองส่งเสริมหัตถกรรมไทย กองส่งเสริมอุตสาหกรรมในครอบครัว กระทรวงอุตสาหกรรม
 - สยามสมาคม

2) ส่วนภูมิภาค

- ศูนย์วัฒนธรรมภูมิภาคตะวันตก มหาวิทยาลัยศิลปากร
สนามจันทร์ นครปฐม
- พิพิธภัณฑ์ประจำจังหวัดราชบุรี
- ศูนย์วัฒนธรรมประจำจังหวัด
- วิทยาลัยครูหมู่บ้านจอมบึง ราชบุรี
- โรงเรียนประจำจังหวัด
- สถานที่ราชการ อำเภอและจังหวัด
- วัดต่าง ๆ

ภาคสนาม สำคัญของการเก็บข้อมูลภาคสนามประกอบด้วย

(1) การสอบถาม

- แบบเป็นทางการ
- แบบไม่เป็นทางการ

(2) การสังเกต

- สังเกตโดยตรง สัมภาษณ์ทางกายภาพ สังคม กิจกรรม
โดยทั่ว ๆ ไป
- สังเกตโดยมีส่วนร่วม สร้างความเข้าใจ คุ่มเคย
เพื่อให้ได้ข้อมูลที่ละเอียดและลึกซึ้ง

(3) การบันทึกข้อมูล

- จดบันทึกเป็นลายลักษณ์อักษร
- การบันทึกด้วยแถบเสียง
- การบันทึกด้วยภาพถ่าย

- การบันทึกด้วยภาพวาด
- การเก็บสะสมตัวอย่างของผลงานหัตถกรรม

(4) การวิเคราะห์

- ตรวจสอบความถูกต้อง ตอบคำถามจากข้อมูลที่ได้มา
ดี ความ กำหนดความหมายต่าง ๆ

(5) การเขียนรายงาน

- เรียบเรียงผลงานทั้งหมดและจัดทำรูปเล่ม พร้อมนำ
เผยแพร่

ลักษณะของงานวิจัยภาคสนามทางมานุษยวิทยา มีดังนี้

1. อาศัยอยู่ในชุมชนที่ศึกษา เป็นเวลานาน
2. สังเกตพฤติกรรมและมีส่วนร่วมในกิจกรรมต่าง ๆ
3. ใช้เวลานานมากในการทำวิจัยสนาม
4. ใช้เทคนิควิจัยที่หลากหลายรูปแบบมากที่สุด
5. ใช้ตัวแปรมากมายและหลากหลาย
6. ศึกษาทั้งระดับปัจเจกบุคคลและระดับสังคม
7. แสดงบทบาท "คนรอบนอก"
8. พิจารณาองค์ภาพรวม
9. มีการจดบันทึกภาคสนาม
10. มีการเตรียมตัวนานก่อนเข้าสนามวิจัย (งามพิศ, 2535 :

กรอบความคิดและทฤษฎีในการศึกษา

1. แนวความคิดในการศึกษาวัฒนธรรมของสังคมชาวไร่ชาวนา
ของ Robert Redfield (Redfield, 1967 : 40 - 50)

ในเรื่องความสัมพันธ์ระหว่างสังคมเมืองกับสังคมท้องถิ่น
ได้แบ่งแยกวัฒนธรรมได้ 2 ประเภท คือ (Folk and Urban Continuum)

(1) ประเพณีหลวง (Great Tradition) หมายถึง ขนบ-
ธรรมเนียมประเพณีของกลุ่มชนชั้นสูง ซึ่งมีราชสำนัก วัง หน่วยราชการ เป็น
ศูนย์กลางสร้างสรรค์และเผยแพร่

(2) ประเพณีราษฎร์ (Little Tradition) หมายถึง
ขนบธรรมเนียมประเพณีของประชาชน ชาวบ้าน ประกอบด้วย ชาวไร่ ชาวนา
มีหมู่บ้านหรือวัดในชนบทเป็นศูนย์กลางของการสร้างสรรค์และเผยแพร่

ความสัมพันธ์ของทั้งสองประเพณี มีการถ่ายทอดอิทธิพลให้แก่กัน
และกัน โดยมีได้แยกจากกันอย่างเด็ดขาด ประเพณีหลวงมีการพัฒนาการมา
จากประเพณีราษฎร์ เช่นเดียวกันประเพณีราษฎร์มีการพัฒนาการมาจากวัฒนธรรมของ
เผ่าพันธุ์ดั้งเดิม หากการรับประเพณีราษฎร์ของส่วนกลางนั้นมิได้รับเข้ามาทั้งหมด
แต่มีเป้าหมายและมีการปรับปรุงให้มีการผสมผสานระหว่างวัฒนธรรมพื้นบ้านกับ
วัฒนธรรมต่างประเทศ จนพัฒนาเป็นวัฒนธรรมประจำชาติ เพื่อผสมกลมกลืน
ได้ระดับแล้วก็ส่งอิทธิพลกลับไปสู่ประเพณีราษฎร์อีกครั้งหนึ่ง

สังคมในระดับท้องถิ่นผ่านพ้นการเป็นสังคมแบบเผ่าพันธุ์ (Tribal
Society) มาเป็นสังคมแบบชาวนา (Peasant Society) วัฒนธรรมของสังคม
ชาวนาเป็นสิ่งที่อยู่กึ่งกลางระหว่างวัฒนธรรมของสังคมดั้งเดิมกับสังคมแบบเมือง
ในขณะที่สังคมชาวนาเป็นการรักษาลักษณะบางอย่างของวัฒนธรรมเดิมไว้ (Ethnic

Origins) ก็ต้องการที่จะนำรูปแบบอย่างของวัฒนธรรมเมืองเข้ามาผสมผสานและเปลี่ยนแปลงรูปแบบวัฒนธรรมเดิมของตนอยู่เรื่อยๆ ลักษณะของสังคมแบบชาวนาจึงมีสภาพเป็นส่วนหนึ่งของสังคมใหญ่ (Part Society) เท่านั้น

2. แนวความคิดทฤษฎีประวัติศาสตร์ (Historicism) ของ Franz Boas (Boas, 1940)

เป็นการเน้นการศึกษาประวัติศาสตร์ของแต่ละสังคม เพราะเชื่อว่า จะเข้าใจสังคมหนึ่งสังคมใดได้จำเป็นต้องรู้จักอดีตของสังคมนั้น ๆ ด้วย วัฒนธรรมแต่ละวัฒนธรรมเป็นผลผลิตที่มีลักษณะเฉพาะตัวของเหตุการณ์ และสถานการณ์ทางประวัติศาสตร์ที่เกิดขึ้นโดยการกระทำของคนในวัฒนธรรมนั้น ๆ

วิธีการศึกษาเชิงประวัติศาสตร์ มองว่าวัฒนธรรมเป็นอุบัติเหตุทางประวัติศาสตร์ ซึ่งประกอบด้วยปัจจัยต่าง ๆ รวมกันและสลับลำดับกันจนกระทั่งซับซ้อนเกินกว่าจะตั้งกฎทั่วไปเกี่ยวกับสาเหตุที่ทำให้เกิดวัฒนธรรมและความแตกต่างทางวัฒนธรรมได้ จุดยืนเช่นนี้เป็นของนักทฤษฎีศึกษาประวัติศาสตร์เฉพาะกรณี (Historical Particularist) ซึ่งเชื่อว่าคำอธิบายเกี่ยวกับข้อเท็จจริงทางวัฒนธรรมที่ดีที่สุดคือ เหตุการณ์ทางประวัติศาสตร์ที่เกิดขึ้นก่อนหน้านั้น

การศึกษาวัฒนธรรมโดยใช้วิธีการทางประวัติศาสตร์ เป็นการสืบสวนเรื่องราวย้อนหลังไปถึงอดีตจากหลักฐานทางวัฒนธรรมที่ได้ปรากฏทิ้งไว้ การศึกษาถึงอดีตทำให้เข้าใจเหตุการณ์ในปัจจุบันได้ดี ยิ่งสืบย้อนหลังไปได้ไกลเท่าไรก็ยิ่งจะเข้าใจปัจจุบันได้มากยิ่งขึ้น และยังสามารถคาดเหตุการณ์ได้ล่วงหน้าในอนาคตได้ถูกต้องแม่นยำ

การศึกษาแนวประวัติศาสตร์ ยังรวมเอาวิธีการศึกษาด้านอื่น ๆ เข้าไว้ด้วย สรุปได้คือ

1. ศึกษาความเป็นมาและวัฒนธรรมจากอดีตถึงปัจจุบัน (Evolution)
2. สังเกตการณ์ (Observation) ความเป็นตัวของมันเองของวัฒนธรรมนั้น ๆ
3. ศึกษาวัตถุและเหตุการณ์ในแง่ของเวลาและสถานที่ ทำให้ปะติดปะต่อเรื่องราวต่าง ๆ ได้ถูกต้อง
4. การค้นคว้าทางโบราณคดี (Archeology) สืบหาหลักฐานทางวัตถุเพื่อยืนยันในการศึกษาและตีความ (Interpretation)
5. ศึกษาวัฒนธรรมแบบองค์รวม (Holistic Approach)

5. แนวความคิดทฤษฎีโครงสร้างหน้าที่ (Structural & Functionalism) ของ Radcliff - Brown และ Malinowski (Vago, 1980 : 41 - 43)

แนวความคิดที่ว่าระบบสังคม (Social System) ประกอบด้วยโครงสร้าง (Structure) แบบแผน (Pattern) ต่าง ๆ ที่มีความสัมพันธ์ของหน่วยต่าง ๆ (Social Unit) อันได้แก่ สถาบันต่าง ๆ ในแต่ละส่วนจะทำหน้าที่ (Function) ทำกิจกรรมทางสังคม (Social Activity) ปรับปรุง (Adaptation) ปรับเปลี่ยน (Adjustment) ภายในส่วนประกอบต่าง ๆ เพื่อให้เกิดความสัมพันธ์ สอดคล้องเกื้อกูลซึ่งกันและกัน ทำให้ระบบสังคมเกิดความมั่นคง (Stability) และสภาพสมดุลย์ (Equilibrium) และที่สำคัญความสัมพันธ์ระหว่างโครงสร้างกับหน้าที่จะมีลักษณะเคลื่อนไหวเป็นกระบวนการ (Dynamic Process)

Radcliff - Brown (1956) มีแนวคิดที่ว่า โครงสร้างสังคมสามารถช่วยให้สังคมดำรงอยู่ได้ สถาบันและตัวบุคคลจะต้องทำหน้าที่ และมีจุดมุ่งหมายร่วมกัน วิถีชีวิตของสังคม (Social Life) จะอยู่รอดได้ จะต้องทำหน้าที่ ทำกิจกรรม และมีความสัมพันธ์ซึ่งกันและกัน ชีวิตมนุษย์แต่ละคน กลุ่ม

สังคมได้รวมตัวกัน ชีวิตของชุมชน มีหน้าที่ที่จะต้องทำกิจกรรมต่าง ๆ เป็นวิถีชีวิตของสังคม ที่จะช่วยบำรุงรักษา ช่วยเหลือโครงสร้างให้ดำเนินอยู่ต่อไปได้ การดำรงอยู่และการรักษาโครงสร้างมีเงื่อนไขอยู่ที่ความสัมพันธ์ที่กลมกลืน (Harmonious) ระหว่างกัน ซึ่งเป็นสิ่งจำเป็นทำให้สถาบัน ขนบธรรมเนียม ประเพณีต่าง ๆ อยู่รอดและดำรงอยู่ได้

Malinowski (1926) การดำรงอยู่ของวัฒนธรรมขึ้นอยู่กับ การตอบสนองความต้องการพื้นฐานของมนุษย์ (Basic Human & Cultural Needs) หน้าที่ของวัฒนธรรมมีความสำคัญในทุก ๆ เรื่อง ไม่ว่าจะเป็นความเจริญรุ่งเรือง ประเพณี ความคิด ความเชื่อ เป็นธรรมชาติของมันในการตอบสนองความจำเป็นต่อชีวิต เป็นความจริงในทางมานุษยวิทยาที่ว่าทุกระดับ การพัฒนา โดยหน้าที่แล้ว ส่วนต่าง ๆ แต่ละส่วนจะทำหน้าที่ร่วมกันเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันภายในวัฒนธรรม โดยทั้งหมดมีความสัมพันธ์ซึ่งกันและกันภายในระบบเดียวกัน

การตอบสนองความต้องการพื้นฐานนำไปสู่การอยู่รอด ความต้องการพื้นฐานเป็นเรื่องปกติธรรมดา ระบบที่สมดุลย์และกลมกลืนกัน เป็นองค์ประกอบของความสัมพันธ์ของส่วนต่าง ๆ เมื่อวิเคราะห์ความสัมพันธ์มีจุดสำคัญที่ว่า ทำอย่างไรระบบจะอยู่ในลักษณะสมดุลย์และดำรงอยู่ได้

การศึกษาการเปลี่ยนแปลงทางสังคม ควรจะมีหลักการที่ว่า

- 1) วิเคราะห์สังคมโดยส่วนรวมทั้งหมดว่า แต่ละส่วนมีความสัมพันธ์ซึ่งกันและกัน
- 2) ผลของความสัมพันธ์มีความหลากหลายและ เกื้อกูลซึ่งกันและกัน

3) ระบบสังคมที่สมดุลย์ (Dynamic Equilibrium) การปรับเปลี่ยนเป็นผลมาจากการเปลี่ยนแปลงส่วนเล็ก ๆ (Minimal Change) ภายในระบบ

4) การบูรณาการที่สมบูรณ์ (Integration) ไม่ประสบความสำเร็จ เนื่องจากความกดดันและความเบี่ยงเบน (Stains and Deviations) แต่แนวโน้มต่อมาก็ปรับเปลี่ยนเป็นกลางและยอมรับร่วมกันเป็นขบวนการสถาบันสังคม

5) การเปลี่ยนแปลงอยู่บนพื้นฐานแบบซ้ำ ๆ เป็นกระบวนการปรับตัวมากกว่าการเปลี่ยนแปลงโดยฉับพลัน

6) การเปลี่ยนแปลงเป็นผลมาจากการปรับตัว จากการเปลี่ยนแปลงภายนอกระบบโดยความแตกต่างและนวัตกรรมภายในระบบ (Inovation)

7) ระบบถูกบูรณาการ (Integration) โดยการแบ่งสรรค่านิยมร่วมกัน

4. แนวความคิดทฤษฎีความสัมพันธ์ระหว่างศิลปินกับสิ่งประดิษฐ์ของ Douglas D. Anderson (วรรณคดี, 2531 : 35 - 38)

เป็นแนวความคิดที่เกิดจากประสบการณ์ การเข้าไปมีส่วนร่วมในการผลิตศิลปหัตถกรรมท้องถิ่นอย่างใกล้ชิด จากการศึกษาเก็บข้อมูลสนาม สังเกต สอบถามเกี่ยวกับสิ่งประดิษฐ์ต่าง ๆ ในวัฒนธรรมเอสกิโม อลาสก้า

สามารถนำมาใช้ศึกษาวิเคราะห์ศิลปหัตถกรรมของวัฒนธรรมต่าง ๆ อันประกอบด้วยสาระ 6 ประการคือ

1) แนวความคิดสร้างสรรค์ ค่านิยม สุนทรียภาพ (Mental Image)

2) จุดประสงค์ในการใช้สอย (Function)

- 3) วัสดุที่ใช้ประดิษฐ์ (Materials)
- 4) อุปกรณ์ เครื่องมือ (Tools)
- 5) ความสามารถ ฝีมือ (Skills)
- 6) ประสบการณ์ต่อสิ่งประดิษฐ์ (Individual Past

Experiences)

องค์ประกอบทั้ง 6 ประการ เป็นตัวแปรที่มีอิทธิพลอย่างยิ่งต่อสิ่งประดิษฐ์ แต่เมื่อได้สิ่งประดิษฐ์สำเร็จรูปขึ้นมา สิ่งประดิษฐ์นั้นก็ยังสามารถแปรรูปเกิดเป็นรูปแบบใหม่รูปแบบที่ 2 รูปแบบที่ 3 และรูปแบบต่าง ๆ ไปได้โดยการปรับปรุง เปลี่ยนแปลงรูปแบบดั้งเดิม รูปแบบที่บกพร่องใช้การไม่ได้ เมื่อปรับปรุงแล้วรูปแบบใหม่อาจใช้การได้ หรือรูปแบบเดิมอาจใช้การได้สำหรับเป้าหมายอย่างหนึ่ง รูปแบบใหม่เป็นการแปรรูปเพื่อใช้ในจุดประสงค์อีกอย่างหนึ่ง

5. แนวความคิดนิเวศน์วัฒนธรรม (Cultural Ecology) ของ Julian Steward (Steward, 1963 : 30 - 42)

แนวความคิดนี้เป็นการเน้นถึงอิทธิพลของสิ่งแวดล้อมว่าเป็นตัวกำหนดที่สำคัญต่อวัฒนธรรมและวิวัฒนาการของวัฒนธรรม เป็นการศึกษาดังกระบวนการที่สังคมปรับตัว เข้ากับสภาพแวดล้อม โดยมุ่งเป้าหมายสำคัญไปที่วิวัฒนาการหรือการเปลี่ยนแปลงที่เกิดจากการปรับตัว (Adaptation) ของสังคม สังคมเป็นสิ่งที่ไม่หยุดนิ่งแต่เปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา การเปลี่ยนแปลงนั้นเป็นผลมาจากการปรับตัวให้เข้ากับสภาพแวดล้อมที่เปลี่ยนแปลงไปด้วย การปรับตัวของสังคมนั้นขึ้นอยู่กับพื้นฐานที่สำคัญคือ เทคโนโลยี โครงสร้างของสังคม และลักษณะของสภาพแวดล้อมตามธรรมชาติเป็นหลักสำคัญ

วัฒนธรรมเป็นเครื่องมือที่ช่วยให้มนุษย์ปรับตัว เข้ากับสภาพแวดล้อม วัฒนธรรม มีการปรับตัวอย่างไร? และมนุษย์มีวิธีการอย่างไร? ที่จะใช้เทคโนโลยี และระบบเศรษฐกิจในการปรับตัวให้เข้ากับสภาพแวดล้อม ถึงแม้ว่าวัฒนธรรมจะถูก

กำหนดโดยสภาพแวดล้อม แต่เชื่อว่าเราไม่ควรแยกสภาพแวดล้อมออกจากความต้องการทางด้านร่างกายและจิตใจ ซึ่งเป็นพื้นฐานที่สำคัญของพฤติกรรมของมนุษย์

มนุษย์เป็นสัตว์ที่มีเหตุผล และวิวัฒนาการทางวัฒนธรรมก็มักอยู่บนรากฐานของเหตุผล แต่เพราะว่าสภาพการณ์และสภาพแวดล้อมที่ต่างกัน วัฒนธรรมสองวัฒนธรรมจึงมักแก้ปัญหาที่ต่างกันและวิวัฒนาการที่ต่างกันด้วย (Steward, 1963 : 30 - 42)

โดยสรุปแล้ว นิเวศน์วัฒนธรรมตามทัศนะของ Steward เป็นความพยายามที่จะวิเคราะห์ถึง

- 1) ความสัมพันธ์ระหว่างสภาพแวดล้อมและเทคโนโลยีทางการผลิต
- 2) ความสัมพันธ์ระหว่างเทคโนโลยีและพฤติกรรมของมนุษย์
- 3) ผลกระทบของการเปลี่ยนแปลงเทคโนโลยีต่อวัฒนธรรม
- 4) พยายามอธิบายต้นกำเนิดของลักษณะการทางวัฒนธรรม

(ยศ, 2527 : 3)

6. แนวความคิดการผสมกลมกลืนทางวัฒนธรรม (Cultural Assimilation)

คือปรากฏการณ์ที่วัฒนธรรมที่แตกต่างกันสองวัฒนธรรมพบและมีความสัมพันธ์กันอย่างสม่ำเสมอในระยะเวลายาวนานและต่อเนื่อง และได้มีการหยิบยืมแลกเปลี่ยนวัฒนธรรมกันใช้ ในที่สุด ต่างฝ่ายต่างรับเอาวัฒนธรรมของอีกฝ่ายหนึ่งมาเป็นของตนอย่างแยกไม่ออกจนเกิดเป็นวัฒนธรรมใหม่ขึ้นมา ซึ่งไม่มีร่องรอยของวัฒนธรรมเดิมหลงเหลืออยู่เลย

การปลูกฝังทางวัฒนธรรม (Enculturation)

คือ การปลูกฝังวัฒนธรรมที่เป็นกระบวนการถ่ายทอดวัฒนธรรมรูปแบบพฤติกรรมในด้านต่าง ๆ ของคนรุ่นเก่าให้กับคนรุ่นใหม่ของสังคม ทำให้คนรุ่นใหม่อยู่ในกรอบของวัฒนธรรมนั้น ๆ ซึ่งเป็นกระบวนการเดียวกันกับการขัดเกลาทางสังคม (Socialization) ในทางสังคมวิทยา

การสังสรทางวัฒนธรรม (Acculturation)

คือ กระบวนการรับวัฒนธรรมใหม่ ความคิด ความเชื่อ พฤติกรรม สิ่งประดิษฐ์ใหม่ ๆ จากสังคมอื่น ๆ มาใช้แทนของเก่าในระบบเดิมที่เคยใช้อยู่แต่ก่อนโดยเพียงส่วนใดส่วนหนึ่งที่ละเล็กที่ละน้อย และเป็นการเปลี่ยนแปลงแบบค่อย ๆ เป็นค่อย ๆ ไป ไม่กระทบกระเทือนต่อโครงสร้างใหญ่ของสังคมและวัฒนธรรมเดิม (Foster, 1969 : 37 - 40)

7. ความทันสมัยและการเปลี่ยนแปลง (งามพิศ, 2538 : 228 - 229)

ความทันสมัยหรือการกลายเป็นสมัยใหม่ (Modernization) หมายถึง กระบวนการที่สังคมกำลังพัฒนาหรือด้อยพัฒนา เคลื่อนตัวเข้าสู่ทิศทางของการนำเอาระบบเทคโนโลยีและระบบวัฒนธรรมที่เป็นลักษณะของสังคมอุตสาหกรรมมาใช้ ความทันสมัยเป็นปรากฏการณ์ทางวัฒนธรรมและทางสังคมที่มีขอบเขตกว้างขวาง รวมเอาปรากฏการณ์ต่าง ๆ เหล่านี้เข้าไว้ด้วย เช่น การกลายเป็นอุตสาหกรรมที่นำเอาเทคโนโลยีแบบใช้เครื่องจักรต่าง ๆ กระบวนการผลิตแบบอุตสาหกรรม การกลายเป็นเมือง เศรษฐกิจการตลาด โครงสร้างการบริหารแบบราชการและการรวมอำนาจเข้าสู่ศูนย์กลาง การเติบโตของกลุ่มคนที่ไม่ใช่เครือญาติกันและความคิดที่ชอบการเปลี่ยนแปลง เป็นต้น ทศนคติแบบเชื่อถือโชคลางและแบบจารีตนิยม ซึ่งเป็นลักษณะของสังคมชาวไร่ชาวนาและสังคมระดับเผ่า ต้อง เปิดทางให้การ

แสวงหาความสำเร็จในชีวิต เพื่อสร้างความมั่งคั่งและสถานภาพให้สูง ซึ่งเป็นไปได้เพราะการเปลี่ยนแปลงที่นำมาด้วยความทันสมัย

สังคมแต่ละสังคมมีความทันสมัยในระดับที่แตกต่างกันไป เพราะขึ้นอยู่กับปัจจัยหลายอย่าง เช่น ความสัมพันธ์ระหว่างสิ่งแวดล้อมทางกายภาพและระบบวัฒนธรรม ปัจจัยสำคัญอีกอย่างหนึ่งคือประสิทธิภาพของความทันสมัยที่เฉพาะของแต่ละสังคม ถึงแม้ว่าการเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ ของความทันสมัยมักจะเกิดขึ้นพร้อม ๆ กัน แต่มันไม่จำเป็นต้องเป็นเช่นนั้นเสมอไป เช่นการอุตสาหกรรมอาจเกิดขึ้นโดยปราศจากการกลายเป็นเมืองขนาดใหญ่ และคนอาจอพยพเข้ามาอยู่ในเมืองเพื่อหางานทำแม้ว่าไม่มีอุตสาหกรรมมากพอในเมือง การเข้าสู่เศรษฐกิจการตลาดเป็นไปได้โดยปราศจากอุตสาหกรรมท้องถิ่น เช่น กรณีที่สังคมระดับเผ่าถูกนำเข้าสู่ตลาดโลกเพราะมีทรัพยากรท้องถิ่นสำคัญ เช่น ยางพารา แต่พวกเขาไม่ได้เป็นคนงานในโรงงาน ปรากฏการณ์ทางสังคมวัฒนธรรมดังกล่าวมานี้ กำลังเกิดขึ้นในประเทศกำลังพัฒนาหรือด้อยพัฒนา และผลที่เกิดขึ้นไม่จำเป็นที่จะต้องเป็นผลดีเสมอไป ไม่ว่าสังคมดังกล่าวจะค่อย ๆ รับการอุตสาหกรรมหรือการกลายเป็นเมืองโดยสมัครใจหรือไม่ก็ตาม สังคมชาวไร่ชาวนาและสังคมดั้งเดิมกำลังเปลี่ยนแปลงไปอย่างหน้ามือเป็นหลังมือและอย่างที่ไม่สามารถจะกลับคืนเข้าสู่สภาพเดิมได้อีกเลย

8. นโยบายการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ

ใน พ.ศ. 2499 รัฐบาลไทยขอให้ธนาคารโลกส่งผู้เชี่ยวชาญมาช่วยเหลือโดยการสำรวจภาวะเศรษฐกิจ เพื่อแก้ปัญหาและวางแผนจัดทำแผนพัฒนาเศรษฐกิจระหว่าง พ.ศ. 2500 - 2501 และได้ทำรายงานฉบับหนึ่งชื่อว่า โครงการพัฒนาของรัฐบาลสำหรับประเทศไทย และเสนอแนะให้รัฐบาลจัดตั้งหน่วยงานวางแผนพัฒนาเศรษฐกิจระดับชาติเป็นการถาวร โดยทำหน้าที่ศึกษาภาวะเศรษฐกิจและจัดทำแผนพัฒนาเศรษฐกิจของประเทศ

พ.ศ. 2502 รัฐบาลตราพระราชบัญญัติสภาพพัฒนาการเศรษฐกิจ แห่งชาติ เพื่อจัดตั้งหน่วยงานกลางในการจัดทำแผนพัฒนาเศรษฐกิจของประเทศ สภานี้ได้ประกาศใช้แผนพัฒนาเศรษฐกิจแห่งชาติ ฉบับที่ 1 พ.ศ. 2504 และ ต่อมาแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 2 ได้ขยายขอบเขตออกไปสู่การพัฒนาสังคมด้วย ตั้งแต่นั้น จงใช้คำว่าแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ เรื่อยมาจนถึงปัจจุบัน

วัตถุประสงค์และนโยบายการพัฒนาการเศรษฐกิจ

1) การยกมาตรฐานการครองชีพของประชาชนให้มีระดับสูงขึ้น กว่าเดิมด้วยการระดมและใช้ทรัพยากรเศรษฐกิจของประเทศให้เป็นประโยชน์มากที่สุด เพื่อขยายการผลิตและเพิ่มพูนรายได้ประชาชาติให้รวดเร็วยิ่งขึ้น จึงกำหนด นโยบายดังนี้

(1) สนับสนุนการเพิ่มปริมาณสิ่งของที่ผลิตได้ภายในประเทศ และให้บริการที่ดีในกิจการที่เกี่ยวข้องโดยอาศัยความพยายามและการดำเนินงานของ ประชาชนเป็นสำคัญ เน้นการส่งเสริมการขยายตัวกิจกรรมและการลงทุนด้านเอกชน ส่วนรัฐบาลจะดำเนินงานที่เป็นพื้นฐานเท่านั้น เพื่อให้กิจการของ เอกชนขยายตัว ได้สะดวก

(2) ส่งเสริมการผลิตในด้านการเกษตรทั้งปริมาณและคุณภาพ โดยที่ประชากรมีอาชีพในการเกษตรประมาณร้อยละ 80 ของจำนวนประชากรทั้งหมด รัฐบาลจึงถือการพัฒนาเกษตรกรรมเป็นกิจการสำคัญที่สุดและมีนโยบายที่จะส่งเสริม การผลิตพืชที่สำคัญให้ขยายตัวในอันดับแรก

(3) ส่งเสริมการออมทรัพย์และลงทุนในอุตสาหกรรมของ เอกชน เพื่อส่งเสริมให้กิจการอุตสาหกรรมขยายตัวเร็วขึ้น และชักจูงให้ บุคคลทั้งภายในและภายนอกประเทศมาลงทุนในกิจการอุตสาหกรรมมากขึ้น

(4) พัฒนากำลังคน โดยวางแผนกำลังคนให้สอดคล้องกับแผนพัฒนาการเศรษฐกิจปรับปรุงการศึกษาและฝึกอบรมด้านวิชาการ อาชีวศึกษา เพื่อให้สัมพันธ์กับความต้องการของผู้ชำนาญในด้านต่าง ๆ

(5) ส่งเสริมสมรรถภาพของการทำงานและมาตรฐานของงาน เพื่อที่จะยกมาตรฐานการครองชีพและรายได้ของประชากรเพิ่มขึ้นเสมอไป ส่งเสริมทุกวิถีทางให้ราษฎรที่อาศัยในตัวเมืองและในชนบทมีงานที่บังเกิดประโยชน์

(6) รักษาเสถียรภาพของระบบเศรษฐกิจ การลงทุนเพื่อการพัฒนาเศรษฐกิจของประเทศจะต้องอยู่ในขอบเขตของเสถียรภาพทางการคลังและทางการเงิน จะช่วยให้การขยายตัวทางเศรษฐกิจดำเนินไปโดยราบรื่น และจะช่วยให้การเพิ่มปริมาณสิ่งของที่ผลิตได้และบริการแพร่ออกไปยังประชาชนโดยทั่วถึง

(7) ส่งเสริมการค้าโดยเสรี แต่ให้อยู่ในขอบเขตที่สมควร การค้าโดยเสรีก่อให้เกิดการแข่งขันในด้านการผลิตและอื่น ๆ ช่วยให้ราคาสินค้าที่นำออกจำหน่ายอยู่ในเกณฑ์ที่เหมาะสม ป้องกันมิให้ระบบการค้าผูกขาดหรือการรวมกลุ่มเพื่อเอารัดเอาเปรียบผู้ผลิตหรือผู้บริโภค

(8) ได้คำนึงถึงปัญหาที่ประชากรและกิจกรรมเศรษฐกิจได้หลั่งไหลเข้ามารวมอยู่ในกรุงเทพมหานครอย่างหนาแน่น ซึ่งเน้นให้เกิดความแตกต่างระหว่างสถานการณ์เศรษฐกิจของเมืองหลวงและในต่างจังหวัด ดังนั้นรัฐบาลจึงได้จัดทำแผนพัฒนาการเศรษฐกิจของแต่ละภาคไว้เพื่อแก้ปัญหาดังกล่าว และเพื่อสนองความต้องการในด้านต่าง ๆ ของประชาชนในแต่ละท้องถิ่น

2. ในการดำเนินงานพัฒนาการเศรษฐกิจให้เจริญรุดหน้า รัฐบาลย่อมมีภาระอันหนักในด้านรายจ่าย ทั้งจะต้องระมัดระวังมิให้รายจ่ายที่เพิ่มขึ้นนั้นก่อให้เกิดเงินเฟ้อ โดยความจำเป็น รัฐบาลต้องจัดหารายได้เพิ่มขึ้นให้พอแก่การใช้จ่ายจะดำเนินการแก้ไขวิธีการเก็บภาษีอากรให้รัดกุมยิ่งขึ้น ริเริ่มภาษีอากร

บางประเภทโดยมิให้เกิดความเสียหายแก่เศรษฐกิจและหาทางกู้เงินภายในประเทศ
มาลงทุน มาตรการดังกล่าวจะช่วยให้รัฐมีรายรับมากขึ้นเพื่อใช้จ่ายในการพัฒนา
เศรษฐกิจ

3. ในการที่จะให้งานพัฒนาเศรษฐกิจในด้านต่าง ๆ ได้ผลมากที่สุด
เท่าที่จะทำได้ จำเป็นต้องปรับปรุงการบริหารงานทุกด้านให้มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น
และให้ทันกับเวลา จัดให้มีการฝึกอบรมข้าราชการในระดับต่าง ๆ ในวิชา
เศรษฐกิจที่เกี่ยวกับงานในแขนงต่าง ๆ และให้ตระหนักในหน้าที่ที่จะพึงปฏิบัติให้
เป็นประโยชน์แก่การบริหารการฝึกอบรมเช่นว่านี้จะได้กระทำอย่างกว้างขวางต่อไป

4. โดยที่รายจ่ายเพื่อพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมเป็นรายจ่าย
สำหรับกิจการที่เป็นพื้นฐานในอันที่จะให้กิจกรรมของเอกชนเกิดขึ้นหรือขยายตัวออกไป
ผลที่จะได้จากการนี้จึงขึ้นอยู่กับประชาชนที่จะใช้บริการจากกิจการ ซึ่งรัฐบาลได้
ลงทุนลงแรง เป็นจำนวนมากให้บังเกิดประโยชน์แก่การประกอบอาชีพของคนมากที่สุด
และขึ้นอยู่กับ การเคลื่อนไหวของราคาสินค้าชั้นปฐมในตลาดโลกอีกประการหนึ่ง
เพราะการเศรษฐกิจของประเทศต้องพึ่งตลาดต่างประเทศในการส่งสินค้าสำคัญ
หลายชนิดออกไปจำหน่าย (สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจแห่งชาติ, 2507 :
11 - 16)

แผนพัฒนาเศรษฐกิจแห่งชาติฉบับที่ 1 พ.ศ. 2504 - 2509
ถึงแผนพัฒนาเศรษฐกิจแห่งชาติฉบับที่ 7 พ.ศ. 2535 - 2539 (กนกศักดิ์,
2535 : 84 - 92)

การวางแผนพัฒนาเศรษฐกิจของประเทศไทยอันถือว่าเป็นจุด
เปลี่ยนผ่านที่สำคัญครั้งหนึ่งของระบบเศรษฐกิจไทย เริ่มขึ้นในทศวรรษปี 2530
ทั้งนี้มีจุดหนักอยู่ที่การขยายตัวทางเศรษฐกิจเป็นสำคัญโดยดำเนินไปตาม
ยุทธศาสตร์การพัฒนาแบบไม่สมดุลของ A. Hirschman และเป็นไปตามหลักการ
ของทฤษฎีเศรษฐกิจศาสตร์นีโอ-คลาสสิกที่เน้นบทบาทของเอกชนเป็นสำคัญและปล่อย

ให้กลไกการทำหน้าที่การจัดสรรทรัพยากร โดยรัฐบาลจะเป็นเพียงผู้ช่วยสนับสนุน หรือช่วยเหลือ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการอำนวยความสะดวกในโครงสร้างพื้นฐานทางเศรษฐกิจและจะไม่เข้าไปแทรกแซงวิสาหกิจเอกชน

สำหรับแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 7 มีเนื้อหาโดยสังเขปดังนี้

1) แผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 1 (2504 - 2509)

แผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 1 มีระยะเวลา 6 ปี แบ่งเป็น 2 ระยะ คือ ระหว่าง พ.ศ. 2504 - 2506 และ พ.ศ. 2504 - 2509 เหตุที่แบ่งเป็น 2 ระยะเพราะ การวางแผนครั้งแรกยังไม่พร้อมจึงเปิดโอกาสให้ปรับปรุงแผนได้ในระยะที่สอง แผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 11 ได้กำหนดแนวทางหลักในการพัฒนาประเทศโดยเน้นเฉพาะด้านเศรษฐกิจ (Infrastructure) ในรูปของระบบคมนาคมขนส่ง เชื้อเพลิงการผลิตพลังงานไฟฟ้า สาธารณูปการ ฯลฯ การทุ่มเททรัพยากรเข้าไปในรูปโครงการดังกล่าวนี้ก็เพื่อเป็นการปูพื้นฐานให้เอกชนลงทุนในการเพิ่มผลผลิตทางสาขาอุตสาหกรรมเพื่อให้เศรษฐกิจของประเทศเจริญเติบโตอย่างรวดเร็ว

แผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 1 ปรากฏว่าได้ผลเกินความคาดหมาย ผลิตภัณฑ์มวลรวมในประเทศ (GDP) ได้เพิ่มขึ้นในอัตราเฉลี่ยถึงร้อยละ 8 ต่อปี ซึ่งสูงกว่าเป้าหมายที่วางไว้ ทั้งนี้เพราะสาขาการเกษตรได้มีการขยายตัวสูงกว่าที่คาดไว้มาก ในแผนกำหนดอัตราเพิ่มไว้ร้อยละ 3.3 แต่ผลที่เกิดขึ้นจริงสูงถึงร้อยละ 6.2 เนื่องจากในช่วงนั้นเริ่มมีการบุกเบิกพื้นที่ป่าสงวนเพื่อขยายพื้นที่เพาะปลูกกันอย่างขนานใหญ่ สาขาอุตสาหกรรมก็ได้ขยายตัวอย่างรวดเร็วเช่นกันในช่วงปลายของแผน นอกจากนี้ภาวะทางเศรษฐกิจโลกแจ่มใสมาก ส่งผลให้การค้าระหว่างประเทศของไทยขยายตัวอย่างรวดเร็ว ดุลการชำระเงินระหว่าง

ประเทศไทยฐานะเกินดุล ทุนสำรองระหว่างประเทศมีปริมาณสูงขึ้น การคลัง
ของประเทศไทยฐานะมั่นคง

2. แผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 2 (2510 - 2514)

แผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 2 ยังคงยึดแนวทางการพัฒนาตามแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 1 โดยขยายขอบเขตของแผนให้คลุมถึงรัฐวิสาหกิจและองค์การบริหารการวางแผนให้รวมการพัฒนาด้านสังคมไว้ด้วย ซึ่งเป็นเหตุให้แผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 2 นี้ และฉบับต่อ ๆ มามีคำว่า "และสังคม" ต่อท้ายชื่อของแผน

ผลการดำเนินงานปรากฏว่าอัตราการขยายตัวทางเศรษฐกิจหรืออีกนัยหนึ่งคืออัตราเพิ่มของ GDP เฉลี่ยตลอดช่วงของแผนเท่ากับร้อยละ 7.5 ต่อปี คือต่ำกว่าเป้าหมายร้อยละ 1 ทั้งนี้เพราะสินค้าออกที่สำคัญของไทยคือข้าวและยางพาราตกลงอย่างมากในตลาดโลก รายจ่ายทางทหารของสหรัฐฯ ในไทยลดลง และการลงทุนจากต่างประเทศลดลง

ส่วนทางด้านรายได้ของประชาชน ปรากฏว่ามีความเหลื่อมล้ำเพิ่มขึ้นระหว่างภูมิภาค ความเหลื่อมล้ำทางรายได้ที่เพิ่มขึ้นเป็นผลสืบเนื่องจากแนวทางการพัฒนาของแผนพัฒนาทั้งสองฉบับที่ผ่านมา ซึ่งเน้นการเสริมสร้างโครงการก่อสร้างพื้นฐานทางเศรษฐกิจ เช่น ถนน ไฟฟ้า โทรทัศน์ ทำเรือ เป็นต้น และปรากฏว่าโครงการเหล่านี้ให้ประโยชน์แก่ประชาชนในวงจำกัด ผู้ที่ได้ประโยชน์คือผู้ที่เป็นเจ้าของเงินจำนวนมากและอยู่ใกล้กับแหล่งที่จะใช้บริการ สาธารณูปโภคเหล่านี้ ส่วนใหญ่อยู่ในสาขาอุตสาหกรรมและพาณิชยกรรม

3) แผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 3 (2518 - 2519)

ภายหลังจากที่มีการวางแผนจากส่วนกลางมาเป็นเวลา 10 ปี ปรากฏว่าความไม่เป็นธรรมในการกระจายรายได้กำลังกลายเป็นปัญหาใหญ่ ความ

แตกต่างกันระหว่าง เมืองกับชนบทมีมากขึ้น และประชาชนในภาคอีสานมีฐานะทางเศรษฐกิจเลวลง เมื่อเปรียบเทียบกับประชาชนในภาคอื่น ๆ ประกอบกับการขยายตัวของพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทยในเขตชนบท ดังนั้นผู้วางแผนจึงเริ่มให้ความสนใจที่จะดำเนินการแก้ปัญหาดังกล่าว โดยกระจายบริการของรัฐเข้าไปในเขตชนบทให้มากขึ้นและใช้ประโยชน์จากสิ่งก่อสร้างพื้นฐานที่มีอยู่ และการปรับปรุงสถาบันและองค์การการด้านการเกษตรและสินเชื่อ

แผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 3 ได้เริ่มขึ้นในระยะที่ภาวะเศรษฐกิจของโลกกำลังประสบปัญหาโดยเฉพาะอย่างยิ่งระบบการเงินของโลกกำลังปั่นป่วน รัฐบาลสหรัฐประกาศลดค่าเงินดอลลาร์ ราคาสินค้าอุตสาหกรรมในตลาดโลกมีแนวโน้มสูงขึ้นตั้งแต่ พ.ศ. 2515 ติดตามด้วยการเพิ่มราคาน้ำมันอย่างต่อเนื่อง ภาวะการณ์เหล่านี้ได้ส่งผลให้เกิดภาวะเงินเฟ้อและเศรษฐกิจชะงักงันพร้อม ๆ กันในระบบเศรษฐกิจไทย การเงินตึงตัว การลงทุนซบเซา การก่อสร้างโครงการใหญ่ ๆ ถูกระงับ รายได้จากการส่งออกลดลง รายได้ประชาชาติตกต่ำ

แผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 3 ตรงกับระยะเวลาที่ประเทศไทยมีการปกครองตามระบบประชาธิปไตย ซึ่งปรากฏว่ามีการเปลี่ยนรัฐบาลอยู่บ่อยครั้ง อันเนื่องจากไม่มีพรรคการเมืองใดมีเสียงข้างมากในรัฐสภา

การขยายตัวทางเศรษฐกิจตลอดช่วงของแผนฯ อยู่ในอัตราร้อยละ 6.2 ต่อปี ต่ำกว่าเป้าหมายที่กำหนดไว้คือร้อยละ 7 ต่อปี อัตราเงินเฟ้อสูงขึ้นอย่างไม่เคยปรากฏมาก่อนในอัตราเฉลี่ยร้อยละ 11.4 ต่อปี อัตราการว่างงานเพิ่มมากขึ้น การผลิตทางเกษตรต่ำกว่าเป้าหมาย การผลิตทางอุตสาหกรรมสูงกว่าเป้าหมายเล็กน้อย การนำเข้าสูงกว่าเป้าหมายมาก การกระจายบริการสาธารณะไปสู่ชนบทยังน้อย เช่น การจัดรูปที่ดินทำได้ร้อยละ 0.3 ของเนื้อที่ชลประทานทั้งสิ้น การสร้างคันและคูน้ำมีเพียงร้อยละ 38 ของเนื้อที่ชลประทานทั้งสิ้น สินเชื่อเกษตรถึงมือเกษตรกรเพื่อเพาะปลูก 1 ตารางกิโลเมตร (ตามมาตรฐานของธนาคารโลก คือ 1,500 เมตร ต่อ 1 ตารางกิโล-

เมตร) ไฟฟ้าถึงมือประชาชนเพียงร้อยละ 20 เท่านั้น เด็กในวัยเรียนอยู่
โรงเรียนเพียงร้อยละ 44 บริการสาธารณสุขในเขตชนบทยังอยู่ในระดับต่ำ

4) แผนพัฒนาฉบับที่ 4 (2520 - 2524)

ในขณะที่กำลังร่างแผนพัฒนา ฉบับที่ 4 อยู่นั้น ภาวะ
ทางการเมืองภายในประเทศมีความไม่แน่นอน ด้วยเหตุนี้แผนพัฒนา ฉบับนี้จึงมี
การกำหนดเป้าหมายไว้หลายชุด (Multiple Objective) เพื่อว่าเมื่อมีการ
เปลี่ยนแปลงนโยบายเศรษฐกิจตามการเปลี่ยนแปลงไม่จำเป็นต้องยกเลิกแผนพัฒนา
แล้วร่างกันใหม่ วัตถุประสงค์ของแผนพัฒนา ฉบับที่ 4 มีอยู่ 5 ประการคือ (1)
เร่งฟื้นฟูเศรษฐกิจของประเทศ (2) ลดช่องว่างแห่งฐานะทางเศรษฐกิจและสังคม
ในหมู่ประชาชนให้น้อยลง (3) ลดอัตราการเพิ่มและปรับปรุงคุณภาพของประชากร
ตลอดทั้งการเพิ่มการจ้างงาน (4) เร่งบูรณะและปรับปรุงการบริหารทรัพยากรหลัก
ตลอดทั้งสิ่งแวดล้อม และ (5) สนับสนุนขีดความสามารถในการป้องกันประเทศ
ถึงแม้ว่าแผนการพัฒนา ฉบับนี้จะพยายามกำหนดแนวทางใหม่ ในการพัฒนาแต่ยัง
ขาดแผนงานชัดเจนที่จะนำไปสู่การปฏิบัติ

ผลการดำเนินงานปรากฏว่าการขยายตัวทางเศรษฐกิจมีอัตรา
เพิ่มเฉลี่ยร้อยละ 7.1 ต่อปี สูงกว่าเป้าหมายที่กำหนดไว้คือร้อยละ 7.0 ในช่วง
ปลายของแผนพัฒนา ฉบับนี้ระบบเศรษฐกิจไทยต้อง เผชิญกับวิกฤตการณ์ทาง
เศรษฐกิจอย่างมาก โดยเฉพาะอย่างยิ่ง การที่น้ำมันดิบราคาเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็ว
หลายเท่าตัว และประเทศไทยต้องพึ่งพาพลังงานจากต่างประเทศถึงร้อยละ 75
ของการใช้พลังงานทั้งหมดในปี 2524 ประกอบกับการใช้จ่ายเกินตัวทั้งในภาค
เอกชนและภาครัฐบาล ทำให้ดุลการชำระเงินขาดดุลขนาดใหญ่ และกลายเป็น
ปัญหาเรื้อรัง นอกจากนี้การกระจายรายได้และบริการสังคมยังไม่เป็นที่น่าพอใจ
ถึงแม้ว่าประชาชนที่ยากจนทั้งประเทศได้ลดลงจากร้อยละ 29 ของจำนวนประชากร
ทั้งประเทศในปี 2511/12 เป็นร้อยละ 34 ในปี 2518/19 แต่ประชากรที่
ยากจนก็ยังมีจำนวนมากถึง 10 ล้านคน ประชากรเหล่านี้ยังต้องประสบกับความ

อดอยากขาดแคลนบริการพื้นฐานในการดำรงชีพ และมีโรคภัยไข้เจ็บ เด็ก
ก่อนวัยเรียนในท้องที่ชนบทราวร้อยละ 70 - 80 ได้รับอาหารไม่เพียงพอ ซึ่งมี
ผลบั่นทอนทรัพยากรบุคคลของประเทศมหาศาล

5. แผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 5 (2525 - 2529)

แผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 5 ได้ปรับปรุงนโยบายในการพัฒนาให้
ต่างจากเดิมบ้าง ทั้งนี้หลังจากมีการใช้แผนพัฒนาฯ มาแล้ว 4 แผนรวมเป็น
เวลา 20 ปี ได้ถึงปัญหาไว้หลายประการ อาทิ ปัญหาความยากจนในชนบท
การกระจายรายได้ที่ไม่เป็นธรรม การใช้จ่ายเกินตัว ดุลการค้าขาดดุล ภาวะ
หนี้ต่างประเทศเพิ่มขึ้นสูงมาก ฯลฯ ดังนั้นแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 5 จึงกำหนด
นโยบายดังนี้

(1) เน้นการปรับโครงสร้างการผลิตต่าง ๆ เช่น ปรับ
โครงสร้างการเกษตร โดยมุ่งที่การเพิ่มประสิทธิภาพการผลิตแทนการขยายพื้นที่
เพาะปลูก ปรับโครงสร้างอุตสาหกรรมเพื่อเพิ่มการส่งออกและกระจายไปสู่ภูมิภาค
เป็นต้น

(2) ยึดพื้นที่เป็นหลักในการวางแผน เช่น พื้นที่เป้าหมาย
เพื่อการพัฒนาชนบท และพื้นที่ชายฝั่งทะเลตะวันออก เป็นต้น

(3) เน้นการแก้ปัญหาความยากจนในชนบทเป็นหลัก ใน
การนี้ได้กำหนดพื้นที่เป้าหมายรวม 236 อำเภอและกิ่งอำเภอ โดยมีแผนงานและ
โครงการพัฒนาที่มุ่งให้ชาวชนบทอยู่พอกิน และมีการนำระบบการบริการพัฒนาชนบท
แนวใหม่มาใช้ในปี 2527

(4) เน้นบทบาทและระดับความร่วมมือจากเอกชนให้เข้ามา
มีส่วนแก้ปัญหาเศรษฐกิจของประเทศ โดยจัดให้มีองค์กรที่กฎหมายรองรับ

ในช่วงนี้มีการปฏิบัติตามนโยบายการสร้างวินัยทางเศรษฐกิจ และการเงินที่เข้มงวดอย่างไม่เคยปรากฏมาก่อน ทำให้ระดับราคาสินค้าโดยทั่วไป มีแนวโน้มลดลง แต่ในช่วงปลายของแผนฉบับนี้ปรากฏว่าสินค้าออกที่สำคัญของ ไทยประสบปัญหาในตลาดโลก เช่น ข้าว ดีบุก และน้ำตาลในตลาดโลกมีราคาต่ำ และการจัดโควตาส่งของสหรัฐอเมริกา เป็นต้น

6) แผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 6

แผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 6 มีจุดมุ่งหมายหลักในการยกระดับ การพัฒนาประเทศให้เจริญก้าวหน้าต่อไปในอนาคต ควบคู่ไปกับการแก้ไขปัญหา ทางเศรษฐกิจและสังคมที่สะสมมาตั้งแต่อดีต เพื่อให้ประชาชนชาวไทยมีรายได้ คุณภาพชีวิตความเป็นอยู่และสภาพจิตใจที่ดีขึ้น

เมื่อพิจารณาถึงสภาพปัญหาและข้อจำกัดสำคัญ ๆ ประกอบกับ โอกาสของการพัฒนาที่คาดว่าประเทศไทยจะได้รับในอนาคตอันใกล้ แผนพัฒนา ฉบับที่ 6 จึงได้กำหนดวัตถุประสงค์และเป้าหมายที่สำคัญไว้ 2 ประการคือ

ทางด้านเศรษฐกิจ จะต้องรักษาระดับการขยายตัวให้ ได้ไม่ต่ำกว่าร้อยละ 5 เพื่อรองรับกำลังแรงงานใหม่ที่จะเข้าสู่ตลาดแรงงานไม่ น้อยกว่า 3.9 ล้านคน ทั้งนี้โดยเน้นลักษณะการขยายตัวที่จะช่วยเสริมสร้างความ มั่นคงทางเศรษฐกิจและช่วยแก้ปัญหาทางเศรษฐกิจหลายด้านที่เกิดขึ้นในระยะของ แผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 5

ทางด้านสังคม นั้น แผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 6 มุ่งพัฒนาคุณภาพ คนเพื่อให้สามารถพัฒนาสังคมให้ก้าวหน้า มีความสงบสุข เกิดความเป็นธรรม สอดคล้องและสนับสนุนการพัฒนาประเทศส่วนรวม พร้อม ๆ ทั้งการรณรงค์ไว้ซึ่ง

โครงสร้างเศรษฐกิจได้ปรับตัวในลักษณะที่เปิดกว้างเข้าสู่ระบบเศรษฐกิจนานาชาติมากขึ้น ดังจะเห็นได้จากสัดส่วนการค้าระหว่างประเทศต่อผลผลิตรวมของประเทศเพิ่มจากร้อยละ 60 ในปี 2529 เป็นร้อยละ 80 ในปี 2534

ปัจจัยสำคัญที่ผลักดันให้เศรษฐกิจไทยขยายตัวในอัตราสูงเช่นนี้ได้แก่ การขยายตัวของการส่งออก การลงทุน และการท่องเที่ยว เป็นต้น ซึ่งขยายตัวสูงกว่าที่ได้ประมาณการไว้ค่อนข้างมาก ที่สำคัญคือ รายได้ต่อหัวของประชากรในช่วงแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 6 เพิ่มขึ้นจาก 21,000 บาท ในปี 2529 เป็น 41,000 ในปี 2534 ทั้งนี้เนื่องมาจากอัตราการเพิ่มของรายได้ระดับชาติสูงเฉลี่ยถึงร้อยละ 10.5 ในขณะที่ประชากรเพิ่มในอัตราที่ลดลงเหลือเพียงร้อยละ 1.4 ในปี 2534 จึงทำให้ความเป็นอยู่โดยทั่วไปของประชาชนดีและช่วยแก้ไขปัญหาความยากจนได้ส่วนหนึ่ง

อย่างไรก็ตาม แม้ว่าการขยายตัวอย่างสูงของเศรษฐกิจจะมีผลดีต่อเศรษฐกิจส่วนรวมหลายประการก็ตาม แต่การขยายตัวนั้นได้ก่อให้เกิดความไม่สมดุลในการพัฒนาที่สำคัญ ๆ อีกหลายด้านด้วย เช่น ความเหลื่อมล้ำของรายได้ระหว่างกลุ่มครัวเรือนระดับต่าง ๆ จากข้อมูลการสำรวจภาวะเศรษฐกิจและสังคมของครัวเรือน โดยสำนักงานสถิติแห่งชาติพบว่า กลุ่มครัวเรือนที่มีรายได้สูงหรือกลุ่มคนรวยที่สุด 20 เปอร์เซ็นต์แรก มีสัดส่วนของรายได้ต่อรายได้ของคนทั้งประเทศเพิ่มจากร้อยละ 49.3 ในปี 2518/2519 เป็นร้อยละ 64.9 ในปี 2530/2531 ในขณะที่กลุ่มคนยากจนที่สุดของประเทศ 20 เปอร์เซ็นต์หลังมีสัดส่วนของรายได้ลดลงจากร้อยละ 6.1 เหลือเพียงร้อยละ 4.5 ในช่วงเวลาเดียวกัน นอกจากนี้ กลุ่มอาชีพยากจนที่สุดยังเป็นกลุ่มเกษตรกรซึ่งปรากฏว่ามีรายได้น้อยที่สุดคือเพียงครึ่งหนึ่งของรายได้เฉลี่ยทั้งประเทศเท่านั้น ส่วนกลุ่มผู้ใช้แรงงานทั่วไปและกลุ่มข้าราชการที่มีรายได้ต่ำก็ยิ่งตึกว่ากลุ่มเกษตรกร ยิ่งไปกว่านั้น ความเหลื่อมล้ำทางเศรษฐกิจระหว่างเขตมหานครและส่วนภูมิภาคก็มีมากขึ้น โดยเฉพาะ

กรุงเทพมหานครและปริมณฑลยังมีฐานเศรษฐกิจและอัตราการเจริญเติบโตที่รวดเร็วกว่าภาคอื่น ๆ

ส่วนการขาดแคลนบริการพื้นฐานในช่วงแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 6 นั้นมีความรุนแรงมากขึ้นเกือบทุกประการ เช่น ไฟฟ้า น้ำ ระบบการสื่อสารคมนาคม โครงข่ายถนนและท่าเรือ เป็นต้น

ปัญหาสำคัญอย่างหนึ่งก็คือ ความเสื่อมโทรมของทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม การที่เศรษฐกิจไทยเติบโตในระยะที่ผ่านมาในอัตราสูงมาก ทำให้มีการระดมทรัพยากรธรรมชาติโดยเฉพาะ ที่ดิน ป่าไม้ แหล่งน้ำ ประมง และแร่ มาใช้ในอัตราที่สูง อันเป็นการทำลายทรัพยากรธรรมชาติดังกล่าว ยิ่งไปกว่านั้น การขาดประสิทธิภาพในการบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติที่ผ่านมา ก็เป็นสาเหตุสำคัญซ้ำเติมให้ทรัพยากรธรรมชาติเสื่อมโทรมลงอย่างรวดเร็ว ดังจะเห็นได้จากพื้นที่ป่าของประเทศลดลงจาก 109.5 ล้านไร่ หรือคิดเป็นร้อยละ 34 ของพื้นที่ทั้งหมดของประเทศ ในปี 2521 เหลือน้อยกว่า 90 ล้านไร่ หรือน้อยกว่าร้อยละ 28 ของพื้นที่ทั้งหมดของประเทศในปี 2532

นอกจากนี้ การขยายตัวของกิจกรรมทางเศรษฐกิจโดยเฉพาะอย่างยิ่งอุตสาหกรรมและการท่องเที่ยว รวมตลอดถึงการขยายตัวของประชากรในเมืองได้ก่อให้เกิดปัญหามลพิษในด้านต่าง ๆ เช่น น้ำเน่า อากาศเสีย เสียงรบกวน กากของเสียและสารอันตรายซึ่งเพิ่มปริมาณมากขึ้น อีกทั้งคุณภาพน้ำในแม่น้ำสายหลัก เช่น แม่น้ำเจ้าพระยาและแม่น้ำท่าจีน รวมถึงคุณภาพน้ำทะเลชายฝั่งในบริเวณแหล่งท่องเที่ยว ซึ่งเสื่อมโทรมและมีคุณภาพต่ำกว่ามาตรฐานที่กำหนดไว้ ความเสื่อมโทรมของทรัพยากรธรรมชาติ และปัญหาสิ่งแวดล้อมเหล่านี้ส่งผลกระทบต่อคุณภาพชีวิตของประชาชนและชุมชนซึ่งเป็นข้อจำกัดต่อการพัฒนาเศรษฐกิจในอนาคต

ผลการทบทวนประเด็นการพัฒนาที่ผ่านมาพอจะสรุปได้ว่า การพัฒนาประเทศในช่วงแผนฯ 7 จำเป็นจะต้องให้มีความสมดุลระหว่างการพัฒนาในเชิงปริมาณ คุณภาพ และความเป็นธรรมในสังคมควบคู่กันไปเพื่อนำไปสู่การพัฒนาที่มีคุณภาพและยั่งยืน ดังนั้น จึงได้กำหนดวัตถุประสงค์หลักของแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 7 ไว้ 3 ประการดังนี้

1. รักษาอัตราการขยายตัวทางเศรษฐกิจให้อยู่ในระดับที่เหมาะสมเพื่อให้การเจริญเติบโตเป็นไปอย่างต่อเนื่อง และมีเสถียรภาพ
2. การกระจายรายได้และการกระจายการพัฒนาไปสู่ภูมิภาคและชนบทให้กว้างขวางยิ่งขึ้น
3. เร่งรัดพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ คุณภาพชีวิต สิ่งแวดล้อม และทรัพยากรธรรมชาติ

9) มูลนิธิศิลปาชีพพิเศษ (กรมส่งเสริมอุตสาหกรรม, 2535 :

6 - 7)

เนื่องจากประเทศไทยเรามีทรัพยากรธรรมชาติมากมายมีศิลปวัฒนธรรมที่ดั่งงามมาตั้งแต่อดีต สมเด็จพระนางเจ้า พระบรมราชินีนาถ จึงมีพระราชดำริที่จะฟื้นฟูสิ่งเหล่านี้ให้เกิดประโยชน์ต่อการครองชีพของประชาชนด้วยการส่งเสริมให้ประชาชนผู้มีอาชีพหลักในการทำไร่-นา ทุกภาคมีอาชีพเสริม จึงโปรดเกล้าฯ ให้ตั้งมูลนิธิขึ้นเมื่อ พ.ศ. 2519

วัตถุประสงค์เพื่อสงวนรักษา สนับสนุน ปรับปรุง และให้การฝึกอบรมเกี่ยวกับการประดิษฐ์ศิลปหัตถกรรมพื้นบ้านให้เป็นอาชีพเสริมแก่ชาวไร่ชาวนายามว่างจากฤดูทำไร่ทำนา หรือในยามที่พืชผลเสียหาย เพราะดินฟ้าอากาศไม่อำนวยหรือราคาตกต่ำ ก็จะมีการประกอบอาชีพเสริมได้รายได้ทดแทน

งานตามโครงการได้แผ่ขยายไปอย่างกว้างขวาง เมื่อสมเด็จพระนางเจ้าพระบรมราชินีนาถทรงทราบว่าราษฎรที่ได้รับความทุกข์ยากเดือดร้อนก็โปรดเกล้าฯ ให้ผู้แทนพระองค์ออกไปเยี่ยมเยียนและพระราชทานอาชีพเสริมให้ โดยคำนึงถึงทรัพยากรธรรมชาติ สภาพแวดล้อม ความต้องการและความสามารถของราษฎรและวัฒนธรรมดั้งเดิม

ทรงมอบหมายให้จัดหาครูเพื่อสอนศิลปหัตถกรรมหลายสาขา พระราชทานอุปกรณ์และวัสดุ ตลอดจนค่าแรงงานรางวัลผู้มีผลงานดีเด่นและจัดหาตลาดให้ด้วย นอกจากนี้ยังมีพระราชประสงค์จะเผยแพร่ศิลปหัตถกรรมไทยให้แพร่หลายกว้างขวางออกไป โดยทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้มีการสอนศิลปอาชีพต่าง ๆ ขึ้นในสวนจิตรลดาและภายในบริเวณพระราชทานต่าง ๆ ที่ทรงเสด็จประทับ ผู้ที่มาเรียนทรงได้คัดเลือกจากครอบครัวที่ยากจน มีลูกมาก รายได้ไม่พอเลี้ยงครอบครัว เพื่อจะได้นำวิชาความรู้ไปประกอบอาชีพหาเลี้ยงครอบครัว

10) ปีศิลปหัตถกรรมไทย 2531 - 2532 (การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย, 2531 : 1 - 11)

สืบเนื่องมาจากการประชุมคณะกรรมการร่วมภาครัฐและเอกชน เพื่อแก้ไขปัญหาเศรษฐกิจเดือนมกราคม 2531 ที่ประชุมได้ให้ความเห็นชอบในการดำเนินการเร่งรัดพัฒนาอุตสาหกรรมในท้องถิ่น ททท. ได้จัดทำร่างโครงการปีศิลปหัตถกรรมไทยขึ้นเสนอต่อคณะรัฐมนตรี พิจารณาเห็นชอบและประกาศให้เป็นปีศิลปหัตถกรรมไทย โดยมีวัตถุประสงค์

(1) เพื่อเฉลิมพระเกียรติสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ ในฐานะโปรดเกล้าฯ ให้จัดตั้ง "มูลนิธิส่งเสริมศิลปอาชีพ" ในพระบรมราชูปถัมภ์ ขึ้น

(2) เพื่อรณรงค์และ เร่งรัดพัฒนาหัตถอุตสาหกรรมของไทย ให้ขยายตัวและเจริญก้าวหน้าควบคู่ไปกับการเผยแพร่สินค้าหัตถกรรมไทย ซึ่งจะมีผลสืบเนื่องต่อไปถึงการส่งสินค้าหัตถกรรมเป็นสินค้าออก

(3) เพื่อดึงดูดนักท่องเที่ยวให้เดินทางมาเที่ยวประเทศไทย มากขึ้น เพื่อเข้ามาศึกษาและชื่นชมผลงานศิลปหัตถกรรมไทย

ผลงานที่คาดว่าจะเกิดขึ้น

(1) ทำให้เกิดความสำนึกในพระมหากรุณาธิคุณในด้านการ ส่งเสริมอาชีพแก่ราษฎร เกิดทุนในสถาบันพระมหากษัตริย์ และเป็นผลดีต่อการเสริม สร้างความสามัคคีแก่คนในชาติ

(2) ทำให้ประชาชนในท้องถิ่นชนบทมีแนวทางประกอบอาชีพ เป็นอาชีพรองหรืออาชีพหลัก ช่วยเพิ่มรายได้แก่ครอบครัวมากขึ้น

(3) มีศูนย์รวมหัตถกรรมพื้นบ้านทั่วทุกภาคของประเทศทำให้เกิดการอนุรักษ์ฟื้นฟูและขยายการผลิตผลงานศิลปหัตถกรรมไทยอย่างกว้างขวาง

(4) ทำให้การจำหน่ายสินค้าหัตถกรรมไทยทั้งภายในและ ต่างประเทศเพิ่มมากขึ้น

(5) เพิ่มการจ้างงาน เพิ่มการส่งออกและส่งเสริมการท่องเที่ยว

(6) ทำให้ชาวไทยและต่างประเทศรู้จักและสนใจสินค้า หัตถกรรมไทยมากขึ้น

(7) ทำให้นักท่องเที่ยวชาวต่างประเทศเดินทางเข้ามา
ยังประเทศไทยมากขึ้น

11) ปีรณรงค์วัฒนธรรมไทย 2537 (คณะกรรมการวัฒนธรรม
แห่งชาติ, 2537 : 10)

โดยมีรัฐมนตรีกระทรวงศึกษาธิการเป็นประธาน มีคณะกรรมการจากหน่วยงานต่าง ๆ ทั้งภาครัฐและเอกชน มีรองเลขาธิการคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติเป็นกรรมการและเลขานุการ โดยมีวัตถุประสงค์

- (1) เพื่อรณรงค์ให้ประชาชนและเยาวชนได้เห็นถึง
คุณูปการของสถาบันชาติ ศาสนา และพระมหากษัตริย์ อันเป็นสถาบันสูงสุด
ของชาติ
- (2) เพื่อรณรงค์ให้คนไทยทุกคนตระหนักในคุณค่าและ
ความสำคัญของวัฒนธรรม
- (3) เพื่อรณรงค์ให้คนไทยทุกคนร่วมมือกันอนุรักษ์และสืบทอด
วัฒนธรรมที่ดั่งามของไทย
- (4) เพื่อส่งเสริมการใช้มิติทางวัฒนธรรมในการพัฒนาตาม
เป้าหมายทศวรรษโลกเพื่อการพัฒนาวัฒนธรรมแห่งชาติ พ.ศ. 2531 - 2540

12) โครงการทศวรรษการพัฒนาหัตถกรรมพื้นบ้านของ
สหประชาชาติ 1990 - 1999

ความเป็นมา - หัตถกรรมพื้นบ้านเป็นมรดกทางวัฒนธรรมที่มี
คุณค่าที่แสดงให้เห็นถึงการพึ่งพาตนเอง ซึ่งในปัจจุบันกำลังจะหมดไปและถูกทดแทน

ด้วยเทคโนโลยีสมัยใหม่ การฟื้นกลับมาอีกครั้งหนึ่งกำลังเป็นที่สนใจของประเทศอุตสาหกรรมที่ซึ่งคุณภาพชีวิตถูกคุกคามด้วยระบบมาตรฐานอุตสาหกรรม ดังนั้นจึงเกิดการประชุมผู้เชี่ยวชาญในภูมิภาคต่าง ๆ เพื่อป้องกันการสูญสลายและเพื่อพัฒนาหัตถกรรมพื้นบ้านขึ้น มีกิจกรรมการฝึกฝน การให้ความสนับสนุนทางการผลิต และปรับเปลี่ยนให้ตรงกับความต้องการของสังคมสมัยใหม่ แก้ปัญหาการตลาด ผลิตสินค้าที่มีคุณภาพสูง ตลอดจนฝึกฝนช่างฝีมือ สุดท้ายก็พบปัญหาที่คล้าย ๆ กันคือ การขาดแคลนวัตถุดิบ เงินทุน และความชำนาญของช่างฝีมือ

วัตถุประสงค์ - การจัดหาเครือข่ายเพื่อทำโครงการในอนาคตทั้งภาครัฐและเอกชนให้มีส่วนร่วมในกิจกรรมต่าง ๆ รูปแบบต่าง ๆ ของกิจกรรมถูกเสนอให้สอดคล้องกับเงื่อนไขของแต่ละประเทศ รวมทั้งรูปแบบของหัตถกรรมพื้นบ้านด้วย (UNESCO, 1990 : 3 - 5)

นิยามศัพท์

การเปลี่ยนแปลงทางสังคม (Social Change)

หมายถึง การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นกับพฤติกรรมของคนในสังคม (Social Behavior) หรือการกระทำทางสังคม (Social Action) อันเนื่องมาจากการมีความสัมพันธ์ทางสังคมต่อกัน (Social Relations)

การเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรม (Cultural Change)

หมายถึง การเปลี่ยนแปลงในระเบียบ แบบแผน ธรรมเนียม ประเพณี วิธีการดำเนินชีวิตของคนในสังคมใดสังคมหนึ่ง (สนิท, 2525 : 2 - 4)

ศิลปหัตถกรรมพื้นบ้าน (Folk Art & Craft)

หมายถึง ผลงานหัตถกรรมที่ผู้สร้าง ผู้ประดิษฐ์ นอกจากจะคำนึงถึงประโยชน์ใช้สอยเป็นหลักแล้ว ยังให้คุณค่าเชิงศิลปะ มีความสวยงาม ประทับใจแก่ผู้ใช้ ผู้พบเห็น ผ่างไว้ด้วยความรู้สึกนึกคิดและภูมิปัญญา และมีเอกลักษณ์วิญญาณ เฉพาะถิ่นของตนเองปรากฏอยู่ด้วย (วิบูลย์, 2535 : 20 - 21)

ไถยวน (Tai-Yuan)

หมายถึง ชนเผ่าไทกลุ่มหนึ่ง ซึ่งเป็นชนกลุ่มใหญ่ที่อาศัยอยู่ในดินแดนล้านนา หรือบริเวณเขตจังหวัดภาคเหนือตอนบนของประเทศไทย ซึ่งปัจจุบันเรียกตนเองว่า "คนเมือง" หรือ "ไทล้านนา" (ทรงศักดิ์, 2530 : 101) ไถยวนได้อพยพมาตั้งถิ่นฐานในเขตจังหวัดราชบุรี ตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 1 โดยแพร่กระจายอยู่ในหลาย ๆ พื้นที่ เช่น ตำบลคูบัว ดอนแร่ ห้วยไผ่ รางบัว หนองปลาหมอ เป็นต้น

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1. สามารถเข้าใจพัฒนาการของศิลปหัตถกรรมพื้นบ้าน ซึ่งเป็นผลมาจากการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมและสังคมจากอดีตมาถึงปัจจุบัน และสามารถคาดแนวโน้มที่จะเกิดต่อไปในอนาคตตอนเป็นองค์ความรู้ใหม่
2. เป็นการรวบรวม หลักฐาน เรื่องราว ภูมิปัญญาพื้นบ้าน อันจะเป็นประโยชน์ต่อคนรุ่นหลัง และเป็นการสืบทอดภูมิปัญญาชาวบ้านได้ทางหนึ่ง
3. เป็นการกระตุ้นเตือนให้เกิดจิตสำนึก ตระหนักในคุณค่าของวัฒนธรรมพื้นบ้าน นำไปสู่ความรัก ห่วงแหน และความภูมิใจในมรดกวัฒนธรรมร่วมกัน

4. เชิดชูภูมิปัญญาชาวบ้าน นำเอาภูมิปัญญานั้น ๆ มาประยุกต์แก้ปัญหาสังคมในสภาพการณ์ปัจจุบัน

5. เป็นตัวอย่างที่ดีในการที่จะศึกษา วิจัย เกี่ยวกับวัฒนธรรมพื้นบ้านต่อไป

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

วรรณิ วิบูลย์สวัสดิ์, แอนเดอร์สัน

ศิลปหัตถกรรมพื้นถิ่น, 2520

การศึกษาศิลปหัตถกรรมพื้นบ้านเป็นส่วนหนึ่งของวิชาคติชนพื้นถิ่นและชีวิตพื้นถิ่น มีวิวัฒนาการมาจากการศึกษา ขนบธรรมเนียมประเพณีดั้งเดิมที่เหลื่อมมาจากวัฒนธรรมในอดีตเป็นการศึกษาวัฒนธรรมที่แสดงออกมาโดยถือว่า ผลงานที่บุคคลสร้างสรรค์ขึ้นมาย่อมแฝงแนวความคิด ปรัชญา อารมณ์ ความรู้สึก และค่านิยมทางสุนทรียภาพ

การวิเคราะห์ผลงานที่แสดงออกมาเท่ากับเป็นการมองวัฒนธรรมของสังคมนั้น ๆ ด้วยสายตาแนวคิดของบุคคลในสังคมนั้น ๆ เอง

สิ่งประดิษฐ์นั้น ๆ จะมีองค์ประกอบ 2 ด้านคู่กันเสมอ คือ ศิลปให้ความสำคัญทางความงาม หัตถกรรมให้ประโยชน์ใช้สอยในชีวิตประจำวัน แตกต่างกันเพียงว่า สิ่งหนึ่งให้ผลงานทางด้านสุนทรียภาพมากกว่า แต่อีกส่วนหนึ่งมีประโยชน์ใช้สอยมากกว่า

ได้นำเสนอทฤษฎีความสัมพันธ์ระหว่างศิลปะกับสิ่งประดิษฐ์ของ Douglas Anderson เพื่อใช้วิเคราะห์ผลงานสิ่งประดิษฐ์ในวัฒนธรรมต่าง ๆ เพราะเห็นว่าการศึกษาศิลปะหัตถกรรมพื้นบ้านของไทย ยังขาดความสนใจ ขาดทฤษฎี ที่นำมาประยุกต์ใช้ในการวิเคราะห์ ตีความ

พื้นฐานพื้นถิ่น, 2531

เป็นการนำเสนอความเป็นมา ความหมายของคำว่า คติชนวิทยา (Folklore) และวิถีชีวิตพื้นบ้าน (Folk Life) วิธีการศึกษาและยกตัวอย่างกรณีการศึกษาของนักมานุษยวิทยาต่าง ๆ แนวความคิดที่ได้นำมาเสนอ ได้แก่

- แนววิเคราะห์คติชนด้านการแสดงและสื่อความหมาย
- ภาวะแวดล้อมทางวัฒนธรรมของกระบวนการสร้างสรรค์
- อิทธิพลของภาวะแวดล้อมทางสังคมและวัฒนธรรมที่มีต่อศาสนาและ

พิธีกรรม

นำเสนอระเบียบวิธีวิจัยพื้นฐานและการเก็บข้อมูลสนามอย่างมีระบบ ได้แก่ การตั้งสมมติฐาน การวิเคราะห์ การวางแผนการเก็บข้อมูล วิธีการเก็บข้อมูล เครื่องมือในการเก็บข้อมูล และจรรยาบรรณของผู้วิจัย ได้ยกตัวอย่างผลงานวิจัยเรื่องความสัมพันธ์ระหว่างแผนการวิจัยเชิงลักษณะ นิทานชาดกับโลกทัศน์ของลาวพวน ศาสนานิทานของมานีเขี้ยว การเล่นเกม มนุษย์และสังคม และการเล่าเรื่องชีวิต

ศรัศักร วลลิโกดม

การสลายตัวของศิลปพื้นบ้านไทยในปัจจุบัน, 2521

เสนอแนวทางศึกษาศิลปพื้นบ้านไทย ให้พิจารณาในแง่ความเป็นมาทางประวัติศาสตร์ สภาพแวดล้อมทางธรรมชาติและสังคม วัฒนธรรมพื้นบ้านอันไหวต่อการเปลี่ยนแปลงได้ง่ายและรวดเร็ว การเปลี่ยนแปลงเริ่มจากประเพณีหลวง (Great Tradition) มีอิทธิพลเหนือประเพณีราษฎร์ (Little Tradition) การเปลี่ยนทางวัตถุเร็วมากจนทำให้เกิดความล้าหลังทางวัฒนธรรม

41

สาเหตุเนื่องมาจาก การคมนาคม การสื่อสารต่าง ๆ ทำให้ชุมชนชนบท ไม่ได้อยู่อิสระโดดเดี่ยวอีกต่อไป ถูกติดต่อกับสังคมเมือง เป็นผลทำให้วัฒนธรรมท้องถิ่นสลายตัว

ศิลปพื้นถิ่น มีระดับต่าง ๆ 2 ระดับคือ

1. ศิลปพื้นบ้าน มีลักษณะเฉพาะชุมชน หมู่บ้าน เผ่าพันธุ์ ของตนเอง
2. ศิลปพื้นเมือง มีลักษณะกว้าง ๆ มีเอกลักษณ์ของท้องถิ่นหรือภูมิภาค

การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นทำให้ศิลปพื้นบ้าน กลายเป็นพื้นเมือง และถูกซื้อไปเป็นเครื่องประดับ ตกแต่ง ดูเล่น ของนักท่องเที่ยวยุคต่างถิ่น ผู้ผลิตทำขึ้นตามความต้องการของตลาด หลายแห่งก็เปลี่ยนจากหัตถกรรมพื้นเมืองมาเป็นสินค้าพื้นเมืองระหว่างประเทศ

การศึกษาศิลปพื้นบ้านที่เป็นอยู่ค้ำจนถึง การรักษารูปแบบทางวัตถุมากกว่าความเข้าใจในหน้าที่ที่มีต่อสังคม หรือตามหลักการทางมานุษยวิทยา

ปราณี วงษ์เทศ,

ศิลปหัตถกรรมพื้นบ้าน : ผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคม,
2527

นักมานุษยวิทยานิยมใช้คำว่า "เทคโนโลยี" หรือ "วัฒนธรรมทางวัตถุ" การศึกษาจะเน้นรวมถึงกิจกรรมทั้งหมดที่เกี่ยวข้องในการผลิต การเข้าใจพัฒนา- การและปัญหาที่เกิดขึ้น จำเป็นต้องเข้าใจพื้นฐานทางสังคมและวัฒนธรรม และสามารถแยกได้ 2 ลักษณะคือ ประเพณีหลวง (Great Tradition) กับประเพณีราษฎร (Little Tradition)

การเปลี่ยนแปลงทางการเมือง เศรษฐกิจและสังคม ตั้งแต่ พ.ศ. 2500 เป็นต้นมา มีผลต่อสภาวะแวดล้อม อาชีพ ค่านิยมต่าง ๆ การส่งเสริมการท่องเที่ยวและอุตสาหกรรมเกิดการขยายตัวอย่างรวดเร็ว ทำให้ตลาดสินค้าพื้นเมืองเจริญเติบโต สินค้าหัตถกรรมเป็นที่นิยมของท้องตลาด จนกระทั่งเกิดความต้องการของต่างประเทศ

ดังนั้น การผลิตหัตถกรรมพื้นบ้านจึงเป็นการผลิตแบบมวลจำนวนมาก ยึดวัตถุประสงค์เดิมและไม่มีความหมายหรือประโยชน์ใช้สอยต่อตัวผู้ผลิตเลย ได้ยกตัวอย่างการผลิตสินค้าประเภทหัตถกรรมพื้นบ้านที่อำเภอพนัสนิคม ชลบุรี, อำเภอโพธิ์ทอง อ่างทอง, อำเภอท่าเรือ นครศรีธรรมราช

สภาพการผลิตแบบใหม่มีผลต่อการดำเนินชีวิตของชาวบ้าน ก่อให้เกิด การเปลี่ยนแปลงรูปแบบทางเศรษฐกิจ ซึ่งต้องขึ้นอยู่กับระบบทุนนิยมโดยสิ้นเชิง หมู่บ้านทั้งหมู่บ้านขาดอิสระในการเลี้ยงตัวเอง และต้องผูกพันกับภาวะตลาดใน กรุงเทพฯ และบางครั้งสำหรับสินค้าที่ทำส่งนอกก็ต้องผูกพันกับตลาดต่างประเทศด้วย

สุดท้ายได้เสนอแนวทางการศึกษาศิลปะหัตถกรรมพื้นบ้านว่า การศึกษาเพื่ออนุรักษ์สิ่งที่ดั้งเดิมไว้และการสร้างสรรค์ให้เกิดความเจริญก้าวหน้าต่อไป ในขั้นตอนการดำเนินงานเสนอให้มีการกระจายอำนาจสู่ท้องถิ่น และจัดตั้งองค์กรด้านวัฒนธรรมท้องถิ่นเพื่อร่วมรับผิดชอบวัฒนธรรมของตนเอง

วิบูลย์ ลี้สุวรรณ,

ศิลปหัตถกรรมพื้นบ้าน, 2535

การสร้างงานหัตถกรรม ผู้สร้างจะคำนึงถึงประโยชน์ใช้สอยเป็นหลัก ถ้ามีความสามารถทางศิลปะก็จะสร้างให้หัตถกรรมให้มีความสวยงามด้วย และแฝงไว้

43

ด้วยความรู้สึกนึกคิดและภูมิปัญญาของตนเอง และถือว่างานหัตถกรรมนั้นเป็นศิลปหัตถกรรม

ศิลปหัตถกรรมเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา ตามกระแสสังคมและวัฒนธรรมสมัยใหม่ บางชนิดสูญเสียเอกลักษณ์ของตนเอง บางชนิดเปลี่ยนจากหัตถกรรมพื้นบ้านไปเป็นอุตสาหกรรมพื้นบ้าน

การผลิตงานหัตถกรรมแต่เดิมทำเพื่อใช้สอยภายในครอบครัว ต่อมาเมื่อผลิตได้จำนวนมาก จึงนำไปซื้อขายแลกเปลี่ยนกับปัจจัยการดำรงชีวิตอื่น ๆ จากภายนอก ต่อมาสังคมขนาดใหญ่โตขึ้น การซื้อขายเพิ่มมากขึ้น แหล่งแลกเปลี่ยนที่เรียกว่า ตลาดจึงเกิดขึ้น

ลักษณะการศึกษาศิลปะหัตถกรรมพื้นบ้านประกอบด้วย การศึกษาในด้านวัฒนธรรมด้านประโยชน์ใช้สอย และด้านความงาม ความสำคัญของศิลปหัตถกรรมพื้นบ้านเนื่องจากเป็นองค์ประกอบของวัฒนธรรมพื้นบ้าน และเป็นการแสดงออกทางภูมิปัญญา ความเชื่อ ศรัทธา

การเปลี่ยนแปลงของศิลปหัตถกรรมพื้นบ้านเนื่องจากอิทธิพลของวัฒนธรรม
หลวง (Great Tradition) วัฒนธรรมพื้นบ้านจากภายนอกทั่ว ๆ ไป ภาวะ
เศรษฐกิจ สภาพสิ่งแวดล้อม ทรัพยากรธรรมชาติ

ได้เสนอลักษณะผลงานศิลปหัตถกรรมพื้นบ้านในภูมิภาคต่าง ๆ ในประเทศ
ไทย และเสนอแนวทางอนุรักษ์และส่งเสริมโดยใช้นักวิชาการศึกษาศิลปหัตถกรรม
พื้นบ้านอย่างลึกซึ้ง และผู้ผลิตศิลปหัตถกรรมจะต้องพัฒนาและปรับปรุงผลงานใน
ทางที่ถูกต้อง

เครื่องจักสานในประเทศไทย, 2532

ศึกษาประวัติความเป็นมาของเครื่องจักสานในประเทศไทยว่ามีพัฒนาการ
มาอย่างไรตั้งแต่สมัยก่อนประวัติศาสตร์ มूलเหตุในการสร้างเครื่องจักสาน เนื่อง
มาจากความจำเป็นในการดำรงชีวิต สิ่งแวดล้อมและธรรมชาติและความเชื่อ
ขนบธรรมเนียม ประเพณี เป็นแรงจูงใจ

เสนอแนวทางการวิเคราะห์เครื่องจักสานในเชิงศิลปะ โดยพิจารณา
จากวัสดุลดลายและรูปทรง และในแง่ของหน้าที่ใช้สอยของเครื่องจักสานที่มีต่อผู้
ผลิต เสนอปัญหาการพัฒนาของศิลปหัตถกรรม โดยเฉพาะเครื่องจักสานทำให้วัสดุ
วัตถุดิบในธรรมชาติขาดแคลน หน้าที่ใช้สอยของหัตถกรรมเปลี่ยนไปตามความต้อง
การของตลาดภายนอก เอกลักษณะเฉพาะถิ่นลดน้อยลง ปัญหาดังกล่าวทำให้คุณค่า
ของผลงานลดน้อยลง และเป็นการยากต่อการพัฒนาสร้างสรรค์งานหัตถกรรมขึ้นใหม่
ควรให้มีการศึกษา วิจัย อย่างกว้างขวาง เพื่อดำรงไว้ซึ่งเครื่องจักสานที่มีคุณค่า
และมีเอกลักษณ์ของไทยและรูปแบบเครื่องจักสานของภูมิภาคต่าง ๆ ในประเทศไทย

สุดแดน วิสุทธิลักษณ์,

กระบวนการเปลี่ยนแปลงการผลิตผ้าทอหาดเสี้ยว, 2534

เป็นการศึกษาพัฒนาการของกระบวนการผลิตผ้าทอมือของกลุ่มชาติพันธุ์
วรรณจากอดีตที่ผลิตเพื่อใช้สอยเองภายในครอบครัว ต่อมาได้พัฒนาเป็นการผลิต
เพื่อการค้า ทำชื่อเสียงให้กับชุมชนในฐานะผลงานศิลปพื้นบ้านที่สวยงาม

เทคนิคการผลิตแบบดั้งเดิมได้ถูกเปลี่ยนแปลงเพื่อความเหมาะสมกับตัว
สินค้าและความต้องการของตลาด และระยะเวลาผลิตรวดเร็วยิ่งขึ้น ราคาที่ไม่
แพงเกินไป โดยมีพ่อค้าคนกลางในตลาดเป็นผู้กำหนดความต้องการให้ แสดงให้
เห็นระบบอุปถัมภ์ระหว่างพ่อค้ากับชาวบ้าน

ศึกษากระแสความนิยมของกลุ่มคนที่นิยมผ้าทอมือในสังคมเมือง ซึ่งแสดง
ให้เห็นความต้องการของตลาด จึงเป็นปัจจัยทำให้ชาวบ้านยึดอาชีพทอผ้าเป็นงาน
หลักหลังจากทำนาแล้ว

ในความหมายเดิมของผ้าทอมือมีความสัมพันธ์เกี่ยวข้องกับผู้ผลิตโดยตรง
แต่ปัจจุบันได้กลายเป็นตัวแทนของชุมชน ตอบสนองความต้องการจากภายนอกและ
การท่องเที่ยวที่แพร่เข้ามาในชุมชน ทำให้ความหมายของผ้าทอมือกว้างขวางขึ้นจาก
เดิมhamiได้ล่มสลายไป

วรพล พรหมกบุตร,

วัฒนธรรมสลาย : การทำลายและสร้างใหม่ได้กระแสนิยมเอกชน, 2534

เป็นการศึกษาผลกระทบทางวัฒนธรรมของการพัฒนาทุนนิยมต่อสังคมชนบท
ได้ยกตัวอย่างชุมชนชาวเขาในจังหวัดเชียงราย และชุมชนขอมทอนในจังหวัดร้อยเอ็ด
โดยการนำระบบทุนนิยมเข้าไปในชุมชนโดยพ่อค้า เร่ขายสินค้าและพ่อค้าคนกลาง

การพัฒนาทุนนิยมในประเทศไทยเกิดขึ้นครั้งแรกโดยสนธิสัญญาบาวริง พ.ศ. 2398 ทำให้วิธีการผลิตแบบดั้งเดิมต้องเปลี่ยนแปลงมาเป็นผลิตเพื่อตลาด กิจกรรมทางเศรษฐกิจแพร่ขยายจากกรุงเทพฯ ไปสู่ชุมชนท้องถิ่นโดยรอบเพียงระยะเวลาร้อยปีเศษ วิธีการผลิตแบบใหม่ ๆ ความสัมพันธ์ทางสังคมแบบใหม่ ๆ ถูกนำเข้ามาแทนที่ของเดิม

ภายใต้กระแสพัฒนาทุนนิยมประกอบไปด้วย กระบวนการทำลายและสร้างใหม่เชิงวัฒนธรรม (Cultural Destruction and Reconstruction Process) การพัฒนาทุนนิยมในสังคมหรือชุมชนหนึ่ง ไม่ได้เพียงแต่นำเอารูปแบบการกระทำ เทคโนโลยี หรือความสัมพันธ์ชนิดใหม่มาแนะนำเพิ่มเติมเข้าสู่ชีวิต แต่มันได้ทำลายองค์ประกอบต่าง ๆ ภายในวัฒนธรรมเดิมของสังคมควบคู่กับการสร้างหรือนำเสนอรูปแบบวัฒนธรรมชนิดใหม่ที่สอดคล้องกับกิจกรรมการผลิตแบบทุนนิยม

วัฒนธรรมดั้งเดิมของสังคมไทยถูกทำลายให้เสื่อมสลายภายใต้กระแสการพัฒนาทุนนิยมที่ต่อเนื่อง บางส่วนยังคงเหลือเป็นมรดกทางวัฒนธรรม การสนับสนุนการพัฒนาอุตสาหกรรมจะกระตุ้นให้การล่มสลายของวัฒนธรรมดั้งเดิมที่หลงเหลือให้อุบัติเร็วขึ้น

เปรี๊ยะ เปลี่ยนสายสืบ,

การศึกษาขบวนการผลิตหัตถกรรมพื้นบ้านลุ่มแม่น้ำท่าจีน, 2538

ศึกษาประเภทต่าง ๆ ของหัตถกรรมพื้นบ้าน ประโยชน์ใช้สอย วัตถุประสงค์ กรรมวิธีการผลิต สถานที่และแหล่งผลิต อันประกอบด้วย พื้นที่จังหวัดชัยนาท สุพรรณบุรี นครปฐม สมุทรสาคร

การเปลี่ยนแปลงของหัตถกรรมพื้นบ้านเกิดจากผลกระทบทางสังคมและวัฒนธรรม โดยเฉพาะจากสังคมเมือง การขยายตัวสู่ชนบท ทำให้หน้าที่ใช้สอยถูกนำไปประยุกต์ใช้อย่างกว้างขวางยิ่งขึ้น รูปทรงเปลี่ยนแปลงไปตามความต้องการของตลาด ทำให้รูปแบบของแต่ละท้องถิ่นมีลักษณะคล้าย ๆ กัน วัสดุจากธรรมชาติเริ่มขาดแคลน ต้องใช้จากแหล่งอื่นหรือวัสดุสมัยใหม่มาทดแทน

มาโนช กงกะนันท์,

จักษณราชบุรี, 2526

เป็นการรวบรวมข้อมูลประเภทของหัตถกรรมเครื่องจักสานในเขตตำบลพงสวาย จังหวัดราชบุรี โดยแยกเป็นเครื่องมือกลกรรม เครื่องมือจับสัตว์น้ำ เครื่องใช้ภายในบ้านและสิ่งของเบ็ดเตล็ด

เสนอรายละเอียดของการผลิต เครื่องมือที่ใช้วัตถุดิบ แหล่งผลิตและจำหน่าย และได้วิเคราะห์คุณค่าทางความงามของเครื่องจักสานที่เกิดจากลวดลายและวัสดุที่ใช้ทำและอีกประการหนึ่งเกิดจากรูปทรงของเครื่องจักสาน

ประโยชน์ใช้สอยของเครื่องจักสานใช้ทำงานเป็นเครื่องมือ ใช้ในการเล่น พักผ่อนใช้ในพิธีกรรมทางความเชื่อ

เครื่องจักสานเป็นสิ่งจำเป็นต่อการดำรงชีวิต ซึ่งกำลังสูญหายไปทีละน้อย เพราะเหตุจากการเปลี่ยนทางสังคม และความก้าวหน้าของเทคนิควิทยาการต่าง ๆ ซึ่งก้าวเข้ามาแทนที่ แต่เดิมการติดต่อไปมาหาสู่กันของชาวบ้านอาศัยทางน้ำโดยใช้เรือ แต่ปัจจุบันมีการตัดถนนทางเข้ามาในหมู่บ้าน ทำให้สภาพหมู่บ้านเปลี่ยนแปลงโดยจับพลันส่งผลกระทบต่อหัตถกรรมพื้นบ้านต้องสูญสลายเร็วยิ่งขึ้น

ผลงานเครื่องจักสานมีรูปแบบสอดคล้องกันประโยชน์ใช้สอย ผลพลอยที่เกิดขึ้นคือความงามตามธรรมชาติ ปราศจากการปรุงแต่ง ซึ่งเป็นเอกลักษณ์ของศิลปพื้นบ้านแห่งนี้

ทรงศักดิ์ ปรางค์วัฒนากุล และ แพทรีเซีย ชีสแนน,

ผ้าล้านนา ยวน ลื้อ ลาว, 2530

ได้ศึกษาวิธีการทอผ้าของกลุ่มชาติพันธุ์ต่าง ๆ ในเขตจังหวัดภาคเหนือ 8 จังหวัด หรือที่เรียกว่า ชนเผ่าไทในล้านนา การทอผ้าเป็นมรดกทางวัฒนธรรมจากอดีตที่มีคุณค่าทางศิลปะได้เสนอรายละเอียดวิธีการทอผ้าตั้งแต่เทคนิคต่าง ๆ ที่ใช้ในชีวิตประจำวัน และพิธีกรรมต่าง ๆ อย่างละเอียด

ธัญญ์ วงษ์วิภาค,

อุตสาหกรรมในครัวเรือนของชุมชนศรีสันดาลย์, 2526

ได้ศึกษาการประกอบอาชีพหัตถกรรม หลังจากหมดฤทธิ์ทำไร่ทำนาแล้วอันได้แก่ การทำเครื่องจักสาน ทอผ้า แกะสลักไม้ และงานเหล็ก โดยชาวบ้านได้ใช้วัตถุดิบที่หามาได้ภายในและนอกชุมชนมาผลิต โดยจุดประสงค์เพื่อใช้สอยภายในครอบครัวเป็นหลัก และมีการซื้อขายบ้างเล็กน้อย เป็นต้นว่าการรู้จักทำหัตถกรรมประเภทต่าง ๆ เป็นรูปแบบการปรับตัวของผู้คนในชุมชนว่าพวกเขาสามารถดัดแปลงและหาประโยชน์จากสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติในท้องถิ่นได้อย่างไร

ได้เสนอการพัฒนาหัตถกรรมพื้นถิ่นให้สอดคล้องกับโครงการอุทยานประวัติศาสตร์ศรีสันดาลย์ของภาครัฐได้ประสบความสำเร็จด้วยดี

ศิลปะอาชีพ : มรดกทางวัฒนธรรมที่ต้องเร่งสืบสวน , 2535

ได้ศึกษาว่าลักษณะการผลิตของคนในชนบทแบบดั้งเดิมได้แตกสลายไปตั้งแต่ไทยได้ทำสนธิสัญญาบาวริงกับอังกฤษ พ.ศ. 2398 โดยเริ่มจากพื้นที่ภาคกลางและแพร่ขยายไปในเขตภาคเหนือและเป็นต้นเหตุของการทรุดตัวของศิลปหัตถกรรมพื้นบ้านด้วยการเข้ามาของระบบทุนนิยมยังผลให้เกิดความสั่นคลอนต่อระบบเศรษฐกิจแบบดั้งเดิม

การพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับต่าง ๆ ตั้งแต่ปี 2504 เป็นต้นมา เป็นปัจจัยสนับสนุนให้ชนบทต้องพึ่งเมืองมากขึ้น การเพิ่มขึ้นของประชากรอย่างไม่ได้สัดส่วนกับอัตราการผลิตหัตถกรรมระดับท้องถิ่นทำให้ชาวบ้านต้องพึ่งสินค้าและบริการจากภาคอุตสาหกรรม การขาดแคลนทรัพยากรธรรมชาติส่งผลให้ศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้านต้องโรยราไป การขาดการสืบทอดทางวัฒนธรรมทำให้ศิลปหัตถกรรมใกล้ถึงแก่กาลอวสาน

โครงการศิลปะอาชีพ โดยการอุปถัมภ์ขององค์สมเด็จพระบรมราชินีนาถเป็นโครงการที่เกิดขึ้นมาเพื่อสนับสนุนศิลปหัตถกรรมทั่วประเทศ พื้นฟูและกระตุ้นให้เกิดการตื่นตัวต่อการอนุรักษ์และพัฒนาวัฒนธรรมพื้นบ้าน ฝึกฝนให้วิทยากรพื้นบ้านได้รับความสนใจที่จะเผยแพร่ เพื่อช่วยพยุงให้ศิลปะและวัฒนธรรมพื้นบ้านมีการพัฒนาสืบต่อไป